

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**PAYLAŞIM EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDE TAŞINMAZ
MÜLKİYETİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Fikri Erdem VARGÜN

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Arıl CANSEL**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TAŞINMAZ GELİŞTİRME ANABİLİM DALI
TAŞINMAZ HAKLARI VE YÖNETİMİ BİLİM DALI**

ARALIK 2022

ankara

HBV

**PAYLAŞIM EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDE TAŞINMAZ
MÜLKİYETİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Fikri Erdem VARGÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TAŞINMAZ GELİŞTİRME ANABİLİM DALI
TAŞINMAZ HAKLARI VE YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Fikri Erdem VARGÜN

07.12.2022

PAYLAŞIM EKONOMİSİ PERSPEKTİFİNDE TAŞINMAZ MÜLKİYETİ: TÜRKİYE
ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Fikri Erdem VARGÜN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Aralık 2022

ÖZET

Paylaşım ekonomisinin çalışma prensibi, sahip olunan fakat ihtiyaç duyulmayan, kullanılmayan bir ürünü, aynı ağa bağlı diğer kullanıcılar ile paylaşarak, o ürünün ihtiyacı olan kişiler tarafından kullanılmasını sağlayarak, değer yaratmaktır. Bu tez çalışmasında, paylaşım ekonomisinin taşınmaz mülkiyeti üzerinde uygulanması kapsamında; mülkiyet, paylaşım ekonomisi, mülkiyet paylaşımı, irtifak hakları konuları araştırılarak, taşınmaz paylaşımının Türkiye ve dünya örnekleriyle karşılaştırılması yapılmış olup, taşınmaz paylaşımından kastın esasında ne olduğu, önemi, ekonomiye kattığı değer ve Türk Hukuku'ndaki irtifak haklarıyla olan benzerliği irdelenmiştir. Paylaşım ekonomisinin özellikle taşınmaz mallar kapsamında taşıdığı potansiyelin ortaya konulması hedefiyle, gerek hukuken gerek uygulama bazlı teşvik ve önlemler noktasına vurgu yapılmaktadır. Bu tezin amacı paylaşım ekonomisi çerçevesinde yapılan taşınmaz paylaşımını, mülkiyet kavramı ile ilişkilendirecek kavramların ortaya koyulmasıdır.

Bilim Kodu : 112108
Anahtar Kelimeler : Paylaşım, Paylaşım Ekonomisi, Mülkiyet, Taşınmaz Mülkiyeti
Sayfa Adedi : 77
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Arıl Cansel

REAL PROPERTY OWNERSHIP FROM THE PERSPECTIVE OF SHARING
ECONOMY: THE CASE OF TURKEY
(M.Sc. Thesis)

Fikri Erdem VARGÜN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

December 2022

ABSTRACT

The working principle of the sharing economy is to create value by sharing an unused product that is owned but not needed, with other users connected to the same network, and enabling that product to be used by those who need it. In this thesis, within the scope of the application of the sharing economy on real property ownership; property, sharing economy, property sharing, easement rights were investigated and compared with the examples from Turkey and the world. By the aim of presenting the potential of the sharing economy, especially within the scope of immovable properties, emphasis is put on both legal and practice-based incentives and measures. The aim of this thesis is to present the concepts that link the real estate sharings made within the framework of the sharing economy with the concept of ownership.

Science Code : 112108
Key Words : Sharing, Sharing Economy, Property, Real Property Ownership
Page Number : 77
Supervisor : Doç. Dr. Arıl Cansel

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca bilgi ve tecrübeleriyle desteğini her zaman arkamda hissettiğim; kişiliğine, sabrına ve bilgi birikimine hayran kaldığım tez danışmanım Doç. Dr. Arıl Cansel hocama teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Ders yılından başlamak kaydıyla desteğini, ilgisini ve zamanını esirgemeyen kıymetli hocam Dr. Göktuğ Şahin' e şükranlarımı sunuyorum.

Beni bu günlere getiren, yetiştiren, koşullar her ne olursa olsun her daim arkamda dimdik duran babam Recep Vargün ve annem Filiz Vargün' e teşekkür ediyor ve hayat mücadeleleri karşısında saygıyla eğiliyorum. Bu süreçte maddi ve manevi desteğini esirgemeyen ablam Ayşegül Pekcan ve ailesine teşekkürü bir borç bilirim.

Hayatımın her anında yanımda olan, kardeşlerim Binali Ercan Candan ve Mustafa Cem Gedik'e teşekkür ediyor, ailelerine saygılarımı sunuyorum.

Bu süreçte kahrımı çeken, benimle daima gurur duyduğuna inandığım, hayat yoldaşım, kıymetli eşim Esin Kübra Vargün'e gösterdiği sabır ve verdiği emekten dolayı teşekkür ediyor, önünde saygıyla eğiliyorum.

Bu tezi, öğrenim hayatım boyunca üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLoların LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ.....	1
2. MÜLKİYET	7
2.1. Mülkiyet Kavramı	7
2.2. Bir Hak Olarak Mülkiyet.....	13
2.3. İrtifak Hakları	15
3. PAYLAŞIM EKONOMİSİ	19
3.1. Paylaşım Kavramı	19
3.2. Enformasyon ve Bilgi Kavramları	21
3.3. Enformasyon Teknolojilerinin Gelişimi ve Globalleşme.....	22
3.4. Paylaşım Ekonomisinin Tanımlanması	34
3.5. Paylaşım Ekonomisinin Sınıflandırılması	46
3.5.1. Ürün Servis Sistemleri.....	48
3.5.2. Yeniden Dağıtım Pazarları	50
3.5.3 İşbirlikçi Yaşam Tarzları.....	50
3.6. Paylaşım Ekonomisinin Yapısal Özellikleri.....	51
3.6.1. Yabancılar Arası Güven	51
3.6.2. Kritik Kütle.....	52

	Sayfa
3.6.3. Paylaşılan İnanç	53
3.6.4. Rölanti Kapasitesi.....	53
3.7. Paylaşım Ekonomisinin Dinamikleri.....	54
3.7.1. P2P Teknolojileri.....	54
3.7.2. Topluluğun Canlanması	54
3.7.3. Çevresel Kaygılar	54
3.7.4. Maliyet Bilinçliliği	55
4. TAŞINMAZ MÜLKİYETİ' NİN, PAYLAŞIM EKONOMİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	57
4.1. Mülkiyet Paylaşımı.....	58
4.2. Mülkiyet - Verimlilik İlişkisi Çerçevesinde Erişim Ekonomisi	60
4.3. Türk Hukuku'ndaki Taşınmaz Paylaşım Modelleri, Türkiye de Paylaşım Ekonomisi Uygulamaları Ve Dünya Örnekleriyle Karşılaştırılması	63
5. SONUÇ.....	69
KAYNAKLAR	73
ÖZGEÇMİŞ	77

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Küreselleşmenin kavramsallaştırılması: Üç eğilim	27
Tablo 3.2. Endüstri ve bilgi toplumlarının karşılaştırılması	31
Tablo 3.3. Web 1.0 ile Web 2.0 arasındaki farklar	32
Tablo 3.4. Web 1.0 uygulamaları ve Web 2.0 uygulamalarının özellikleri	33
Tablo 3.5. Kullanıma dayalı ürün servis sistemleri	48
Tablo 3.6. Yeniden dağıtım pazarları.....	50
Tablo 3.7. İşbirlikçi tüketim.....	51

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Aynı haklar.....	16
Şekil 3.1. Süper akıllı toplum.....	23
Şekil 3.2. Enformasyon teknolojilerinin gelişimi	25
Şekil 3.3. Sanayi toplumdan bilgi toplumuna geçiş.....	28
Şekil 3.4. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi	37
Şekil 3.5. Al-yap- kullan- at.....	40
Şekil 3.6. Döngüsel ekonomi	41

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar

Açıklamalar

M.

Madde

M.Ö.

Milattan Önce

P2P

Peer to Peer

T.C.

Türkiye Cumhuriyeti

TMK

Türk Medeni Kanunu

1. GİRİŞ

Paylaşım ekonomisi, içinde bulunduğumuz dönemin değerlerindendir. Tanımı, çalışma prensibi ve hizmet ettiği alanlarla ilgili henüz tam bir fikir birliğinin sağlanamadığı açıktır. Genel manada bu tez çalışması, paylaşım ekonomisinin taşınmaz mallar özelinde uygulanabilirliğini, niteliğini, hukuken neyi ifade ettiğini, günümüzdeki durumunu ve potansiyel geleceğini sorgulamaktadır.

Taşınmaz mallar hukuken aynı haklar ile çevrelenmiştir. Taşınmazın korunması ve taşınmaz yönetimi bu çerçevede mülkiyet hakkı ve mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkileri ile birbirinden ayrılmaz bütünü oluşturmaktadır. Öyleyse paylaşım ekonomisi vasıtasıyla yapılan taşınmaz paylaşımının, bu yetkiler kapsamında yapıldığı da açıktır.

Paylaşım ekonomisi her ne kadar enformasyon teknolojilerinin bir ürünü olsa da, özünde paylaşım kültürünün, teknoloji ve ticari zihniyetle birleşmiş bir versiyonudur. Bu sebepten öncelikle paylaşım ve paylaşım kültürünün açıklanması gerekmektedir. Daha sonrasında enformasyon kavramı ve enformasyon teknolojilerinin gelişimi konu edilerek, paylaşım ekonomisinin ilk başlarda bilgi paylaşımı için kullanıldığı, günümüze gelmeden hemen önce kapitalist üretim çerçevesinde kar amaçlı paylaşma fikriyle çevrelendiği görülecektir.

İnternetin icadı globalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Ağlar oluşturma mantığı etrafında, bilgi ve kapitalist üretim ile kar amaçlı mal paylaşımı tetiklenmiş ve tüm dünya üzerinde büyük sermaye hareketlilikleri meydana gelmiştir. Paylaşım ekonomisi için yapılan tanımlamalar ve ortaya atılan fikirlerin bir anlam taşıması için farklı metodlarla uygulandığı bu dönemlerin soru konusu edilmesi gerekmektedir.

Literatürde paylaşım ekonomisi bir tür “mülkiyet paylaşımı” olarak nitelendirilmiştir. Taşınmaz mallar için bu niteliğin kabul edilebilir olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Bundan sebep mülkiyet kavramı ele alınmalıdır. Mülkiyet kavramı ilkel toplumlardan modern toplumlara değin sürekli değişmiş ve farklı tartışma konularına sebebiyet vermiş, önemli bir kavramdır. Mülkiyet kavramı ortaya atılmamışken insanların paylaşım kültürü ile hareket ettiği dikkat çekmektedir. Mülkiyet, mülkiyet hakkı haline gelinceye dek toprak mülkiyeti üzerindeki zorunlu paylaşım oldukça önemli bir konudur.

Konumuzdan hareketle, mülkiyet ve mülkiyet hakkının incelenmesinden sonra önemli bir alt soru konusu ise mülkiyet paylaşımı ve buna bağlı değer kavramıdır. Paylaşım ekonomisinin, taşınmazlar özelinde “mülkiyet paylaşımı” olarak adlandırılması, buradaki mülkiyet paylaşımının kuvvetli bir şekilde açıklanmasını gerektirir. Buna bağlı olarak paylaşım ekonomisinin taşınmazlar üzerinde uygulanabilirliği çerçevesinde, değer kavramının mülkiyet-verimlilik perspektifinde incelenmesi gerekmektedir.

Mülkiyetin ve paylaşım ekonomisinin birbirlerine kenetlenmiş olmalarının sebebi, esaslı noktada bu iki kavramın insanoğlunun içgüdülerinden kaynaklanmasıdır. Bir şeye sahip olma arzusu ve sahip olunan bir şeyin paylaşılması, insanı insan yapan iki güdüdür. İnsanoğlu bazen ihtiyaçları için, bazen de farklı istekler neticesi bir şeye sahip olmak ister. Ailesiyle hayatını, evini, sahip olduğu şeyleri paylaşır ve paylaşım olan inancı kuvvetlidir. Özellikle Türk Kültürü paylaşım olan inancı neticesi paylaşım ekonomisinin kuvvetle uygulanabileceği alanlar oluşturulmasına açıktır. Buna rağmen Türkiye, paylaşım ekonomisinin en az kullanıldığı ülkelerdendir. Bu husus Türk Hukuku’ndaki irtifak haklarının ve taşınmazlar özelinde kurulan bazı sözleşmelerin varlığı ile bu ihtiyacın görülebilir olmasındandır. Paylaşım ekonomisinin bu haklara olan benzerliği ve farklı yönleri dikkat çeken başka bir husustur. Paylaşım ekonomisinin potansiyel geleceğinin ortaya konulabilmesi için bu özelliklerin irdelenmesi gerekmektedir.

Paylaşım ekonomisi çeşitli fonksiyonları neticesi, döngüsel ekonomi modeline hizmet etmektedir. Tüketim ve atık yönetimi hususları döngüsel ekonomi modeliyle yeniden şekillenmektedir. Daha az atık ile daha fazla sürdürülebilirliği ve daha fazla değeri konu edinen döngüsel ekonomi, kaynak döngüsünü yavaşlatarak ürün kullanım ömrünü uzatmayı hedeflemektedir. Paylaşım ekonomisinin, döngüsel ekonomiye hizmet eden bir iş modeli olması, taşıdığı potansiyel geleceğin izahında yine önemli bir husustur.

Günümüzde taşınmaz paylaşımının yalnızca konaklama ihtiyacının karşılanması için kullanıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat mülkiyet ve paylaşım ekonomisi, gelişmeye açık yapıda iki kavramdır. Bundan sebep, gelecekte taşınmaz paylaşımı konaklama ihtiyacından başka sebeplerle de kullanılabilir hale getirilebilir. Taşınmaz

mülkiyeti ve paylaşım ekonomisi, gelecek yıllarda birbirinden ayıramaz bir bütünün parçaları haline gelme potansiyeline sahiptirler.

Bu perspektifte tez çalışmasının birincil amacı, yükselen bir değer olan paylaşım ekonomisinin taşınmazlar özelinde neyi ifade ettiğinin ortaya koyulması, gelecekte tüm dünya çapındaki potansiyelinin irdelenmesi, geliştirilmeye müsait olan kısımların araştırılması, ülkemizde az kullanılmasının nedenlerinin karşılaştırma ile sorgulanması ve bu doğrultuda taşınmazlar üzerinde paylaşım ekonomisi metodunun, uygulamada geniş bir alanı kapsamasına yönelik alınabilecek tedbirlere katkı sağlamaktır. Tezin temel problemi taşınmazlar üzerinde uygulanan paylaşım ekonomisinin, bir mülkiyet paylaşımı olarak nitelendirilmesidir. Bu gayeyle çalışmada çeşitli alt sorular sorularak, tez çalışmasının belkemiği oluşturulmuştur.

Bu tez çalışmasının ana araştırma sorusunu “Paylaşım ekonomisi çerçevesinde yapılan taşınmaz paylaşımları, mülkiyet kavramı ile nasıl etkileşir?” sorusu oluşturmaktadır. Araştırma sorusuna bağlı olarak ele alınan kavramlar incelenmiştir. Genel çerçevede mülkiyet ve paylaşım ekonomisi arasındaki ilişkinin incelenmesi amacı güden tez çalışması, bütünü itibarıyla ana soru ve alt soru başlıklarının cevabını aramaktadır. Tez çalışması nitel araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmıştır.

Bu araştırma yönteminin niteliğine uygun olarak, paylaşım ekonomisi ve mülkiyete yönelik literatür taraması yapılmış olup, elde edilen veriler analiz edilmeye çalışılmıştır. Paylaşım ekonomisi mantalitesiyle çalışan web siteleri incelenmiş, çalışma prensipleri anlaşılır hale geldiğinde, taşınmaz paylaşımına odaklanılarak, çerçeve hedeflenen alana daraltmıştır. Paylaşım ekonomisi ve mülkiyet kavramının aralarındaki kuvvetli bağın paylaşım kültüründen doğması sebebiyle, mülkiyetin ilk ayak izlerine değin tarihte geri gidilerek, bu iki kavramın çok önceleri bile ayrılmaz bir bütünü oluşturabileceği anlaşılmıştır. Bu sebepten günümüzdeki durumu da değerlendirebilmek adına mülkiyet hakkı ve irtifak haklarıyla ilgili de literatür taraması yapılmıştır. Mülkiyet ve paylaşım ekonomisi literatürde bolca araştırmaya konu olduklarından, konu bütünlüğünün bozulmaması gayesiyle ihtiyaç duyulacak kadar kısım ele alınmıştır.

Çalışma 4 bölümden oluşmaktadır. Bölümler araştırmanın temel sorusunu cevaplamaya yönelik belirlenen alt araştırma sorularına verilebilecek cevapları

içermektedir. İlgili bölümlerde araştırma sorularının cevapları meydana çıkacaktır. Tez çalışmasının geneli üzerinde tek bir temel araştırma sorusu hakimdir. Alt araştırma soruları parça parça incelenmiş ve 4. Bölümde bir bütün haline getirilmiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde, tezin araştırma sorusu, amacı, kapsamı, problemi, araştırma yöntemi ve kullanılan materyaller izah edilmiştir.

İkinci bölüm mülkiyet, mülkiyet hakkı ve irtifak haklarına ayrılmış kısımdır. Bu konular literatür araştırması yapılarak incelenmiş olup “Mülkiyet nedir? Mülkiyetin tarihsel gelişimi nasıl olmuştur? Tarihsel gelişim sürecinde taşınmaz mülkiyeti üzerinde, paylaşım ekonomisi felsefi anlamda uygulanmış mıdır? Paylaşım ekonomisi vasıtasıyla taşınmazın başka kişilere kullandırılması, irtifak haklarına benzemekte midir?” alt sorularına cevap aranmıştır. Bu bölümdeki amaç, çalışmanın araştırma kapsamına giren mülkiyet ve irtifak hakları konularının incelenmesi, mülkiyet kavramının paylaşım ve paylaşım kültürüyle olan ilişkisinin ortaya konulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda mülkiyet kavramı tarihsel süreci de içine alacak biçimde incelenmiş ve paylaşım içgüdüsünün hukuka kazandırdığı irtifak hakları genel mahiyette ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, paylaşım ekonomisi literatür araştırması ile incelenmiştir. Bu bölümde “Paylaşım ekonomisi nedir? Paylaşım ekonomisi günümüzdeki haline gelene kadar ne gibi süreçlerden geçmiştir?” alt sorularına cevap aranmıştır. Bu bölümün amacı, paylaşım ekonomisinin bütünüyle ele alınmasıdır. Bu çerçevede paylaşım kavramı, paylaşım kültürü, enformasyon teknolojileri, ağ toplumu, küreselleşme ve döngüsel ekonomi konuları araştırılmış, daha sonrasında paylaşım ekonomisinin tanımlanması, sınıflandırılması, yapısal özellikleri ve dinamikleri aktarılmıştır.

Dördüncü bölümde, “Paylaşım ekonomisi ifadesi doğru mudur? Paylaşım ekonomisinde bahsedilen mülkiyet paylaşımı neyi ifade eder? Paylaşım, hangi mülkiyet türü üzerinde kullanılabilir? Paylaşım ekonomisinin taşıdığı potansiyel güç nedir? Paylaşım ekonomisinin Türkiye’de daha fazla uygulanmasının sağlanması için neler yapılabilir? Paylaşım ekonomisi vasıtasıyla taşınmazın başka kişilere kullandırılması, irtifak haklarına benzemekte midir?” alt sorularına cevap aranmıştır. Türkiye’de paylaşım ekonomisinin çok sık tercih edilen bir metot olmamasından

kaynaklı yerel uygulamalar ile diğ er uygulamalar karşılaştırılmıştır. Bu bölümün amacı ise, çalışmanın ana sorusu ışığında net cevaplara ulaşılmasıdır.

Dört bölümde elde edilen veriler ışığında bir takım sonuçlara ulaşılmış, bunlarda sonuç kısmında aktarılmıştır. Araştırmanın ana sorusu ve alt sorular dahilinde dört aşamalı bir yöntem uygulanmıştır.

1. Mülkiyetin tarihsel, kavramsal ve hukuki boyutta ele alınması.
2. Paylaşım ekonomisinin kavramsal, kültürel, teknolojik ve uygulama boyutunda ele alınması.
3. Mülkiyet paylaşımının ne olup olmadığının aktarılmasıyla birlikte, mülkiyet-verimlilik perspektifinde değ erlendirilerek potansiyelinin ortaya koyulması ve yerli-yabancı uygulamaların içerik minvalinde karşılaştırılması.
4. Sonuç.

2. MÜLKİYET

Kişiler, sahibi oldukları mallar üzerinde kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerine sahiptir. Taşınır veya taşınmaz mallar üzerinde kurulması mümkün olan bahsettiğimiz bu yetki, mülkiyet olarak adlandırılmaktadır. İlkel topluluklardan Eski Yunan'a ve Roma' ya, İsrail ardından Orta Çağ ve Fransa' ya, oradan günümüze kadar gelen, türlü eleştiri ve türlü değişikliklere uğramış bu kavramın özünde, insanoğlunun bir şeylere sahip olabilme içgüdüğü yatmaktadır. Tabii ki tarihsel süreç göz önüne alındığında, gerek insanın gelişimi, gerek toplum haline gelmenin sonuçları düşünüldüğünde, mülkiyet kavramının, devlet aracılığı ile bir hukuk sistemi kontrolü altında gerçekleşmesi gerektiğini görmekteyiz. Tarihte bu gerçeğe karşı çıkan toplumların, kanunların üstün gücüyle karşı karşıya kalarak, bu dinamik yapı karşısında eridiğini söylemek mümkün.

Mülkün doğaya ait olduğuna dair bir inanıştan, kanun gücüyle mülkün kişiselleştirilmesine kadar geçen süreçte değişim kolay olmamış ve ardında geniş bilim alanlarını (sosyoloji, felsefe gibi) ilgilendiren birçok kalıntı bırakmıştır. İncelemeler yapıldığında ortaya çıkan gerçek ise mülkiyetin insanoğlunun yer aldığı her alanda değerli bir kavram haline getirilmiş olmasıdır. Aslında her şeyden önce mülkiyet kavramı iktisadi bir olgudur. Mülkiyet iktisadi yaşamın belkemiğini oluştururken, hukuk sisteminin oluşumunda da oldukça önemli bir faktör olmuştur (Challaye, 1994: 8).

Globalleşen dünya göz önüne alındığında, mülkiyet kavramına en az teknolojik ve ekonomik gelişim kadar önem verildiğine ve bu alanda gelişmeye çalışmak gibi bir gaye ortaya koyulduğuna kanaat getirilebilir. Gelişen teknoloji ile mülkiyet hakkının birleştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Günümüz Türkiye' sine bakacak olursak, mülkiyet hakkının yasal dayanakları olduğunu, devlet eliyle koruma altında olduğunu ve sürekli gelişen bir yapıya sahip olduğunu ifade etmek mümkün.

2.1. Mülkiyet Kavramı

Mülkiyet kelimesi, mülk sözcüğünden türemiş Arapça kökenli bir kelimedir. Mülkü elinde bulunduran kişi veya kişilere ise malik denmektedir. Güç edinme, sahip olma ve ihtiyaç duyma güdöleri ile eşyadan yararlanma özelliğı, mülkiyete sahip olma

istek ve ilişkilerine gebe kalmıştır. İlişkilerden kasıt, canlı varlıklara ait olma ihtimali olan her türlü şeye sahip olma hakkı üzerinde otorite oluşturulması manasındadır (Talegani, 1989: 27).

Mülkiyet prensibini iki farklı bakış açısı ile ele almakta fayda görülmektedir. İlki doğuştan gelen ve doğal bir olgu olan mülkiyet prensibidir. İkincisi ise ekonomik, sosyal ve politik ideolojileri beraberinde getiren, hukuki düzenlemelerin esaslı kaynağı olan mülkiyet prensibidir. Arızı mülkiyet prensibine gelmeden evvel insan tabiatından kaynaklanan, hayvansal içgüdüler neticesi mülk edinme istek ve hakkının izahı gereklidir (Talegani, 1989: 28).

Literatürde, çocuğun bir şekilde sahip olduğu herhangi bir şeyin, elinden alınması neticesinde ağlayarak, mülkiyet hakkını korumaya çalıştığı ifade edilmiş, kişinin kendi malını korumasının bir güdü olduğu öne sürülerek, aynı güdünün hayvanlarda da olduğu savunulmuştur (Talegani, 1989: 28). Mülkiyetin bu içgüdüsel niteliği ve buna istinaden kanıtlar ve gerekçeler, açık bir şekilde ilkel insanlardan günümüze kadar hayatın ve hukukun her alanında izlerini taşımaktadır.

Mülkiyetin başlangıcı ve insanın mülkiyete sahip olma güdüsü noktasında, konuyu ilkel toplumlardan başlatmak yerinde olacaktır. İlkeller için mülkiyet aynı hayvanlardaki gibi kullanım düzeyi ve süresi ile sınırlı ve bununla orantılı bir değere sahiptir. Sahip oldukları şeyleri ihtiyaçlarını karşılamak maksadıyla edinmişlerdir. İlkel toplumlarda mülkiyet genel anlamda kolektiftir. Kişisel mülkiyetin konusunu oluşturan metalar oldukça azdır. İster kolektif ister kişisel boyutuyla mülkiyet, bir topluluk içinde yaşamının gereğidir. İlkel hayat tarzı süren kuşaklar esasen kendilerine ait olan şeyleri, ortak mülkiyet konusu olarak görmüşlerdir. Öyle ki toprağın gerçek mülkiyetinin atalarına ait olduğuna inanarak toprağın satılabileceğini bile düşünmek istememişlerdir. Kolektif mülkiyetin konusu yalnızca toprakla da sınırlı değildir. Ziraat, toplama ve avcılık için kullanılan eşyalarda topluluğun ortak malıdır (Challaye, 1994: 26).

İlkeller sahip oldukları bu zihniyete rağmen özel mülkiyete saygı göstermiş ve varoluşun bir parçası olarak benimsemiştir. İlkeller hukuki düzene ihtiyaç duymadan ağaç, çalılık ve kaya parçası üzerindeki özel mülkiyet haklarını, üzerine özel bir işaret koyarak koruma altına almıştır. Diğerleri için bu işaret dokunulmazlığı olan

bir tabudur. Sahibinin hakkına saygı gösterip, hakkını ihlal etmeye yönelik bir harekette bulunmamışlardır (Talegani,1989: 28; Challaye,1994: 15).

Bu toplumlarda üzerinde durulması gereken başka bir detay mülkiyetin dinsel değeridir. Ölülerin ve ona ait olan eşyaların yakılmasından, toplum bilinciyle hareket etmeye değin tüm olgular mülkiyetin bizatihi kendisiyle alakalıdır. Toplumsal mülk değerlidir çünkü toplumsal mistik inanışlarına göre bu mülk ölen atalarının malıdır. Yaşayanlar bu mülk üzerinde ortak bir bilinçle, paylaşım kültürüyle beraber yaşamak zorundadırlar. Kişisel mülkiyet ise yaşamları boyunca başkaları için dokunulmazlığa sahip bir tabudur fakat ortak yaşam kültürü gereği sahibi izin verdiği müddetçe ortaklaşa kullanıma da açıktır.

Mülkiyet tarih boyu koşullara göre niteliksel ve niceliksel olarak bir çok boyut kazanmıştır. İlkellerden hareketle bazı topluluklarda menkul ve gayrimenkuller toplumun ortak mülkiyetindeyken, bazılarında mülkiyet toprak ile sınırlandırılmıştır. Mülkiyetin çok boyutlu türlerinin incelenmesi mülkiyet tarihinin konusudur. Bu çalışmada konumuz nedeniyle taşınmazlar özelindeki paylaşım kültürünün incelenmesi ön planda olacaktır. Araştırmada incelenen esas bulgular paylaşım kültürünün boyutlarıdır.

İlkel toplumlarda olduğu gibi ileri toplumlarda da mülkiyeti değerli ve dokunulmaz kılan dinsel inanışlardır. Örneğin Eski Yunan ve Roma'da din ve mülkiyet kurumları birbiriyle iç içe geçmiş konumdadır. İlk Yunan klonlarında aileler ölenlerinin ruhlarının yaşamaya devam ettiğine inanırdı. İnanışlarına göre, tanrılara yaşayacak bir yer gerektiğinden, ailenin sürekli yaşadığı toprağın mülkiyeti, o aileye ait kabul edilirdi. Ailenin tüm fertleri burada ortaklaşa yaşayacak ve ölecektir. Bu inanış toprağı değerli kılmış, toprak ile aile arasında kuvvetli bir bağ oluşmuştur.

Ticaretin gelişmesi, gümüş ve altına yüklenen değer toprak mülkiyetinin şekil değiştirmesine neden oldu. Menkul dolaşımın sağlanması gereği toprak mülkiyeti dinsel bir güç olma yetisini kaybederek, göç edilemez özelliğini yitirdi. Aile mülkiyeti olarak isimlendirebileceğimiz mülkiyet biçimi, toprağın satın alınabilir olduğunun anlaşılmasıyla birlikte kişisel mülkiyete dönüşmüştür. Ticaretin gelişmesiyle birlikte para ve toprak mülkiyetinin küçük bir sınıfın boyunduruğu altına girmesi neticesi, fakir zengin mücadelesinin ortaya çıktığını görmekteyiz (Challaye, 1994: 34).

Mülkiyet mücadeleleri ile toplumun zarar görmesi komünizmin ayak seslerinin duyulmasına sebebiyet verdi. Eflatun, mülkiyet savaşları ile hiyerarşik bir toplum yapısının oluştuğunu dile getirmiştir. Toplumdaki insanların farklı özelliklere sahip olduğunu ve bu farklılıklar gereği esaslı noktada insanların birbirleriyle ortaklaşa yaşam sürmesi gerektiği fikrini ortaya atmıştır. Mülkiyet, birçok alanı etkisi altına aldığı gibi devlet yönetimi hususunda en önemli mekanizmasını oluşturmaktadır. Öyle ki Eflatun, Aristo ve Sokrates gibi isimler ideal devlet ve hükümet yönetiminin izahında mülkiyet teorileri sunmuştur.

Aristo' ya göre mülkiyet, Eflatun' un aksine bireysel gayrimenkul mülkiyetidir. Aristo kişisel mülkiyetin bir üstünlük ve avantaj sağladığını, bununda beraberinde yaratıcılığın bir sebebi olan sahip olma duygusunu getirdiğini iddia eder. Mülkiyet kavramı üzerine Eflatun ve Aristo'nun arasındaki bu farklılıklar Avrupa düşünce sistemi açısından önemli tartışmaların ve yeni düşüncelerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Kişisel mülkiyet, toplumda kargaşaya sebep olacak bir olgu mu, yoksa toplumu geliştirecek bir unsur mu, sorusu çalışmanın başında bahsettiğimiz mülkiyetin ikinci perspektifine geçilmesi için bir nedendir. Mülkiyet artık içgüdü olmaktan çıkmış ekonomik, sosyal ve politik ideolojileri beraberinde getiren, hukuki düzenlemelerin esaslı kaynağı haline gelmiştir.

Din, aile ve mülkiyet üçgeni arasındaki sıkı bağ, Roma' nın ilkçağları için de geçerliydi. Bu rejim eski yunanda olduğu gibi sınıfsal farklılıkların oluşması neticesi yavaşça ortadan kalktı. Yerini bireysel mülkiyete bıraktı. Zengin kesim büyük toprakların bireysel mülkiyetine sahip olan kişilerdi. İlk zamanlar bu kişiler arazinin yalnızca kullanım hakkına sahipken, sonraki süreçte satma hakkını da elde ederek, araziler üzerinde tam manasıyla özel mülkiyete sahip hale geldiler. Roma hukukundaki mülkiyet anlayışı, sahibine üç temel yetki tanırdı. İstimal, intifa ve mutlak mülkiyet hakkı. Kişi mülkiyet hakkından yalnızca kendisi vazgeçebilir ve mülkünü yalnızca devredebilirdi. Maliki olduğu bir araziye başkasına kullandırmak gibi bir hakkı yoktu. Bu devredebilme hakkı ise yalnızca İtalya sınırları içerisindeki araziler için geçerliydi. Buradan ulusal bir mülkiyet yapısının bulunduğu neticesine ulaşmak mümkündür. Romalıların hakimiyet altına aldıkları toprak sınırlarının genişlemesi (Roma Emperyalizmi) neticesi mülkiyet hakkı, ulusal boyuttan

uluslararası bir boyuta geçmiştir. Mülkiyet hakkı bundan böyle tüm dünyaya yayılacak ve herkese karşı ileri sürülebilir bir hal alacaktır (Talegani,1989: 32).

Orta Çağ da Roma İmparatorluğu' nun yıkılmaya başlamasıyla beraber (ki Roma İmparatorluğu M.Ö. 1. Yüzyıl'da Augustos önderliğinde kurulan, Akdeniz'de hüküm sürmüş ve dünyanın en büyük imparatorlukları arasında yer almıştır. 375 yılında Kavimler Göçü ile yaşadığı büyük karmaşanın ardından 395'te Doğu Roma ve Batı Roma adı altında iki ayrı devlete bölünmüştür. Batı Roma, 476'daki Germen saldırısı sonucu yıkılırken, Doğu Roma (Bizans İmparatorluğu) 1453 tarihinde Fatih'in İstanbul'u fethiyle yıkılmıştır.) yönetim güçleri; sınırlı bir kral, feodal beyleri ve kilise arasında paylaşılmıştır.

Öncelikle akıldan çıkarılmaması gereken durum, Orta Çağ da ekonominin çok büyük ölçekte tarıma dayanıyor olması ve insanların büyük çoğunluğunun geçimini tarımsal üretim ile sağlıyor olmasıdır. Feodal düzende kilise, toprak mülkiyetinin sahibi olan feodal bey ya da senyörler, toprağa bağlı üretimi gerçekleştiren köylüler ve serfler (köle) vardır. Bu sistemde anlaşılan o ki, serf denen kesim üretime zincirle bağlıdır ve kendi toprağı yoktur.

Köylüler bir çeşit kiracıdır, onlar da toprak üretiminde çalışır fakat vergi diyebileceğimiz bir çeşit sistemle, bağlı olduğu soyluya vergi öder. Kiracısı olduğu toprağı satabilme ve miras bırakabilme hakkı vardır. Feodal bey, senyör yada soylular toprak mülkiyetinin sahibidir ancak bu toprak üzerinde köylülerin, yani doğrudan bağımlı üreticilerin, yaşadığı bir toprak olarak nitelendirilebilir.

Senyörlerin büyük çoğunluğu kilise senyörleridir. Kilise de dinsel bir yaklaşımla feodal sistemi desteklemektedir. Böylece “tanrı hepsinin senyörüdür “ yaklaşımına dikkat çekmek gerekir. Kuşkusuz bu düşünce sayesinde kilisenin topraklarının artması söz konusu olmuştur. Artan toprak sayesinde toprak baronlarının en büyüğü haline gelmiş, toplumdaki her konuya, hususa el atmıştır. Artan güç ile kilise, kralın papaya bağlı olmasını, papanın emirleriyle kralın hüküm vermesini savunmuştur. Buradan hareketle kilisenin artan gücünün toprak mülkiyetine bağlı olarak hareket ettiğini söyleyebiliriz.

Skolastik düşünce, inanç ve bilgiyi özellikle Aristo' nun bilimsel sistemini kiliseyle uyumlu bir biçimde birleştirmeye çalışır. Bilgi ve inancın uzlaştırılması olarak kesin bir hükme bağlanabilir. Aristo felsefesi ve Hristiyan öğretilerinden doğmuş olan

skolastik düşüncenin başlıca temellendiricisi olan Aziz Thomas Aquinas; mülkiyetin tüm çeşitlerinin tanrıya ait olması nedeniyle insan ve nesne arasındaki ilişkileri düzenlediğini savunmuştur (Challaye,1994: 45). Ancak bir konuda diğerleri ile aynı kanıda olduğunu söylemekte fayda var ki bu da mülkiyetin, insanlar arasındaki dağılımının yani özel mülkiyetin insanın günahkar tabiatı sonucu oluştuğunu kabul etmesidir. Mülkiyet, kişilerin sosyal durumunu koruyacak kadar olmalıdır der. Akıl ve bilimin önemsenmediği bu dönemde mülkiyet prensibi, anlaşılabileceği üzere dar bir durumdadır.

Büyük keşifler deniz ticaretinin genişlemesine ve gelişmesine olanak tanımıştır. Uzun süredir geride kalmış olan Avrupa, ticaretin ve coğrafi keşiflerin öncülüğünde yükselişe geçmiştir. Önceleri gücün arazi mülkiyetine sahip kişilerde olduğunu belirtmiştik. Rönesans olarak isimlendirilen bu dönemde, güç tüccarlardadır. Arazi aristokrasisi değerini kaybederek yerini yükselen tüccar burjuvazisine bırakmıştır.

17. ve 18. Yüzyıl’larda arazi mülkiyetine baktığımızda çok büyük bir değişikliğe uğramadan eski şekliyle devam ettiği görülmektedir. Sanayi Devrimi nin yaşanması ile birlikte mülkiyet rejiminin tümüyle değiştiği anlaşılmaktadır. Hızla gelişen sanayi karşısında, tarımla uğraşan toprak sahipleri yok olma derecesine geldi. Kentlere göç ederek sanayilerde çalışmaya başladılar. Zaman içinde işgücü, emek, emek sömürüsü gibi olguların yaşama ilave edildiğini görmekteyiz. Buna karşılık işçi kitlesinin yunan felsefesinden ve Hristiyan öğretilerinden kaynaklanan ütöpik anlayışları desteklemeye başladığı söylenmektedir (Talegani, 1989: 53).

Mülkiyet özgürlüğünü savunanlar, bireysel mülk edinme özgürlüğünün toplumun lehine bir olay olduğunu savunmuştur. Neticede toplumun sahip olduğu kimlik, toplumu oluşturan bireylerin kimliğinden farklı olamayacaktı. Kolektivistler ise birey ve sınıf menfaatlerinin sosyal adaletin ve eşitliğin devletten kaynaklanması gerektiğini iddia etmişlerdir. Birbirine karşıt bu iki teori, “mutlak bireysel özgürlük ve özel mülkiyet” ile “bireylere sınırlama getirme ve toplumsal ve sosyal mülkiyet” anlayışları üzerinedir.

Kolektivistlere göre mülkiyet, eşyanın bireye sağladığı yarardan ziyade ekonomik, sosyal ve politik ilişkilere özgü bir kavramdır. Bireysel mülkiyet, sosyal ve politik ilişkiler ile biçimlenmelidir. Hükümet, mülkiyet alanında aktif bir rol oynamalıdır.

Bu hususlarda mutabık olan kolektivistlerin düşünce ayrımı ise böyle bir devletin kurulması yöntemlerine ilişkindir.

18. Yüzyıl'ın sonu, 19. Yüzyıl'ın başlarında bir komisyona medeni bir kanun projesi hazırlamak üzere görev verildi. Bu kanunun esas konu edindiği kısım, Fransız Devrimi'nden doğan mülkiyet rejiminin korunmasıydı. Ayrıca Hukuku Beşer Beyannamesi (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi) 2. maddede, insanın doğal ve zaman aşımına uğramayan hakları sıralanmıştır. Mülkiyet bu hakların arasına girmiş, bireylerin mülkiyet haklarının değerli olduğu ve hükümdarlar tarafından da saygı gösterilmesi gerektiği bir kural halini almıştır (Challege, 1994: 112) .

Mülkiyet anlaşılacağı üzere zaman içerisinde bir çok olayı etkileyen ve olaylardan etkilenen önemli bir kavramdır. Günümüze gelene kadar bir çok tartışmaya konu olmuş bu kavram, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Adam Smith, Karl Marx, Proudhon gibi bir çok ismin ilgi alanında yer almıştır (Talegani,1989: 64). Bu çalışmada mülkiyetin incelenmesinin sebebi, paylaşım ekonomisinin çoğu araştırmacı tarafından “mülkiyet paylaşımı” olarak yorumlanmasıdır. Paylaşım ekonomisi mantığının geçmişten izler taşıdığı aşikardır. Bunun mülkiyet paylaşımı olarak yorumlanması, Orta Çağ'da süre gelmiş sistemin dahi mülkiyet paylaşımı olarak isimlendirilmesi manasına gelebilir. Bu noktada mülkiyetin aidiyetlik özelliğine binaen, taşınır mallar özelinde bu ifadenin kullanılması yanlış olmayacaktır. Taşınmaz mallar özelindeki mülkiyet bir hak olduğundan ve sahibine bir takım yetkiler tanıdığından kaynaklı “mülkiyet paylaşımı” yorumunun doğru bir ifade şekli olmadığı da aşikardır.

2.2. Bir Hak Olarak Mülkiyet

Tarihin her devrinde devamlılık arz eden mülk edinme ihtiyacı, hayatın her alanını kapsayıp, etkisi altına alan bir güdüdür. Sahip olma güdüsünün yerini mülkiyet hakkı almıştır. Bu hak dünyanın her yerinde ve her zaman diliminde kanunlara uygun olarak düzenlenmiştir. Bu sebeple tarihteki mülkiyetle ilgili olan bütün felsefi teoriler şüphe uyandırmaya açıktır. Tarih değişen grupların ve kurumların durumuna bağlı olarak mülkiyet hakkının da devamlı olarak değiştiğini göstermektedir. Ahlak, dini inanış, aile ve devlet teşkilatı, bilim ve üretim rejimleriyle birlikte durmaksızın gelişmeye devam etmiştir.

Öncelikle belirtmekte fayda vardır ki mülkiyet hakkının konusu eşyadır. “Bir aynî hak olan mülkiyet hakkı ancak belirli ve mevcut bir eşya üzerinde kurulabilir” (TMK. m. 683.). Mülkiyet hakkı sahibine kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerini tanıyan, kısaca sahibine eşya üzerinde en geniş yetkileri veren bir haktır. “Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir” (TMK, m. 683). “Şey” ifadesinden kasıt “eşya” niteliğidir. Önemli olan kısım “şey” üzerinde mülkiyet hakkı kurulabilmesi için bazı özellikler taşıması gerektiğidir. Bu şeyler maddi olmalı; üzerlerinde hakimiyet kurulabilmeli; insan vücudu dışında bir şey olmalı ve bu şey sınırlanabilir bir niteliğe de sahip olmalıdır.

Mülkiyet hakkı anayasa ile koruma altına alınmıştır. “*Herkes mülkiyet ve miras haklarına sahiptir*” (T.C. Anayasası, m. 35). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 1 No.lu Protokol'ün 1. maddenin 1. fıkrası şöyledir:

Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakları vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka hâlel getirmez.

Bu yetkilerle birlikte malike bazı sorumluluklar ve ödevler de yüklenmiştir:

Aktif Yetki: Malik yasaların öngördüğü biçimde, eşya üzerinde dilediği gibi tasarruf edebilme imkânına sahiptir. Aktif yetki olarak bilinen bu yetki ile malik eşyayı kullanma, semerelendirme, semerelerinden yararlanma, ve eşya üzerinde tasarrufu kapsar. Tasarruf yetkisi malı temlik etme, terk etme, tahrip etme, satma ve başkalarına eşya üzerinde aynî hak tesisi etmek suretiyle sınırlama yetkisi verir.

Koruyucu Yetki: Yasalar mülkiyet hakkını ve malikin bu hakkı dilediği gibi kullanmasını koruma altına almak için malike bazı yetkiler tanımıştır ki bunlara koruyucu yetkiler denir. Bu yetkiler istihkak davası, müdahalenin men'i davası ve yetkileridir. Malik, bu davaları açarken malik olduğunu ve kendisine karşı bir haksızlık yapıldığını ispat etmek zorundadır. Bu davalar aynî nitelikte bir dava olup, zamanaşımına uğramaz.

Mülkiyet hakkı, Aristo ve Eflatun'un teorilerinden günümüze kadar en çok tartışılan konulardan biridir. Bu görüşleri genel manada "Klasik Görüş", "Marksist görüş" ve "Karma Görüş" olarak sıralamamız mümkündür. 1982 Anayasası, Marksist Mülkiyet (kolektivist) anlayışını reddeder ve Klasik Mülkiyet (liberal-bireyci) anlayışını kabul eder. Tüm bunlara rağmen özel mülkiyetin toplum yararına aykırı olamayacağı da kabul edilmiş, kamu yararının daha üstün tutulacağı durumlarda mülkiyet hakkının sınırlandırılabilceğı belirtilmiştir.

Mülkiyet hakkının sınırlanması konusunda üç önemli hüküm vardır:

-Bunlardan birincisi "Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz" (T.C. Anayasası, m. 35) hükmüdür.

-İkinci önemli hüküm ise TMK'nın 2. maddesinde yer alan iyi niyet ve dürüstlük kuralıdır. Buna göre; "Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz."

-Üçüncü önemli sınırlama yolu ise özel kanunların getirdiğı sınırlayıcı hükümlerdir. "Mülkiyet ve miras hakkı ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir" (T.C. Anayasası, m.35). Bunun en önemli örneğı 3194 sayılı İmar Kanunu'dur.

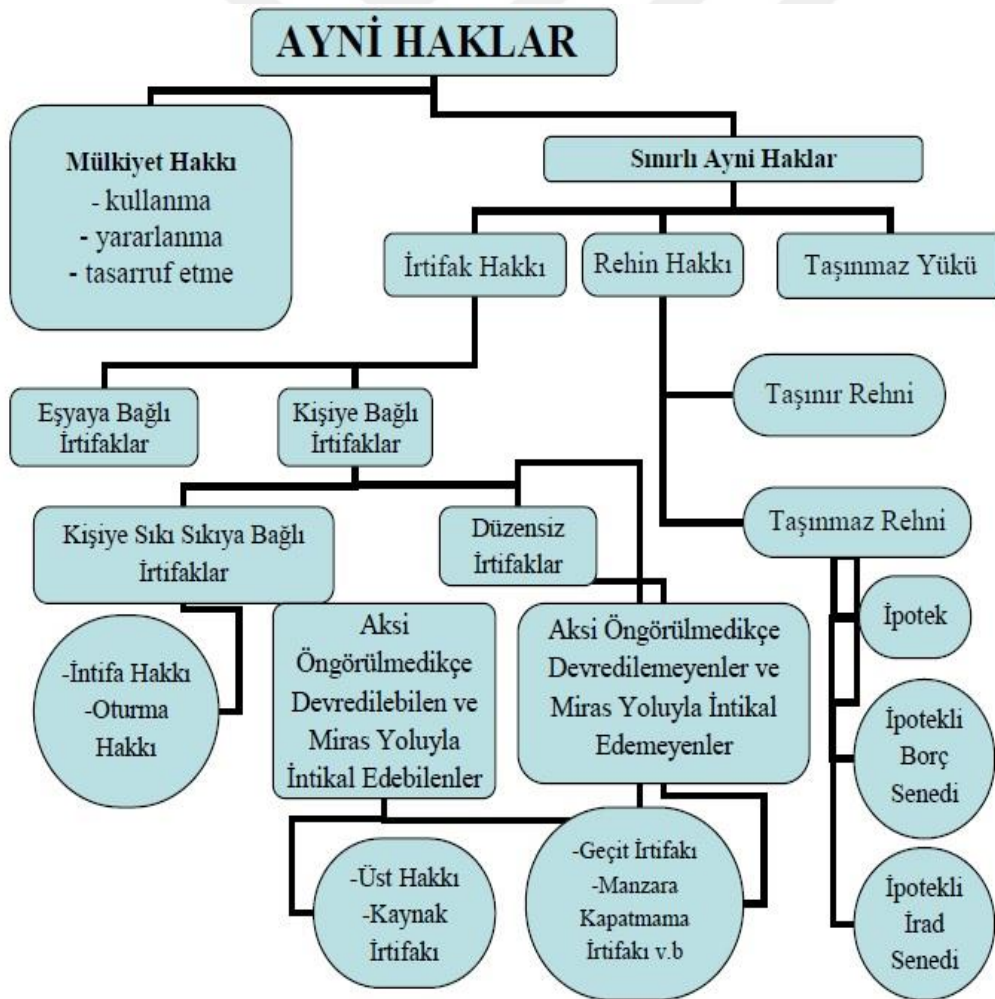
2.3. İrtifak Hakları

Sınırlı ayni haklar, Eşya Hukuku'nun mülkiyet hakkından bir sonraki konusunu içermektedir. TMK' nın 779 ve 972 maddeleri arasında düzenlenen sınırlı ayni haklar, irtifak hakları, taşınmaz yükü ve rehin hakları olarak üç ayrı kategoride izah edilmiştir. Mevcut konumuz gereğı bazı irtifak haklarının incelenmesi gerekmektedir. Paylaşım ekonomisinde anılan "mülkiyet paylaşımı" ile Türk Hukuku'nda ki irtifak haklarının birbirine olan benzerliğı dikkat çekmektedir.

İrtifak hakları, sahibine mülkiyet hakkı gibi tam ve geniş yetkiler değil, sınırlı yetkiler veren ayni haklardır. Mülkiyet hakkından hariç ayni haklara, doktrinde ve Medeni Kanun' da "sınırlı ayni haklar" denilmiştir. Bunun nedeninin ise, sahibine mülkiyet hakkının tanıdığı kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerinin hepsini değil, bunlardan sadece bir veya bir kaçını tanıması olarak ifade edilmiştir.

Sonuç olarak, irtifak hakları niteliklerine göre sahiplerine bu yetkilerden bazen sadece birisini, kullanma yada yararlanma yetkisini; bazen her ikisini, hem kullanma hem de yararlanma yetkisini tanırırlar. İrtifak hakkı sahibi, hakka konu edilen eşyayı malikiymiş gibi istediği şekilde kullanamaz ve yararlanamaz. Hak sahibi o eşyayı ancak hakkın niteliğine uygun olarak kullanabilir yada hakkın içeriğinin müsaade ettiği seviyede yararlanabilir.

Paylaşım ekonomisi taşınmazlar özelinde incelendiğinde, sahibine kullanma ve yararlanma haklarını sunduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Fakat kanunen açık bir düzenlemenin olmaması sebebiyle belli kalıplara ayırlamadığını söylemekte yerinde olacaktır. İrtifak hakları, taşınmaz lehine irtifak hakları, kişi lehine irtifak hakları ve karma irtifak hakları olarak üç grupta incelenmektedir.

Şekil 2.1. Ayni haklar

Taşınmaz lehine irtifak hakkı, kişilerden bahsetmeksizin bir taşınmaz üzerinde başka bir taşınmazın lehine tanınan ve kurulan haklardır. Taşınmaz lehine kurulan irtifak haklarında her daim iki taşınmazdan söz edilir. Bunlardan biri yüklü taşınmazdır. Hakkın kullanılacağı ve istifade edilecek taşınmazdır. Diğer yararlanana taşınmazdır. Bu da anlaşılacağı üzere hakkı kullanacak ve yüklü taşınmazdan yararlanacak olan taşınmazdır.

Taşınmaz lehine irtifak hakkı, bir taşınmaz üzerinde diğer bir taşınmaz lehine konulmuş bir yük olup, yüklü taşınmazın malikini mülkiyet hakkının sağladığı bazı yetkileri kullanmaktan kaçınmaya veya yararlanan taşınmaz malikinin yüklü taşınmazı belirli şekilde kullanmasına katlanmaya mecbur kılar (TMK, m. 779).

Taşınmaz lehine irtifak hakkı, uygulamada genel olarak birbirine komşu taşınmazlar üzerinde kullanılır. Kişiye bağlı bir hak olmadığı için taşınmazın maliki değişse de, hak sürekliliğini devam ettirir. Eski malik hak sahibi olmaktan çıkmaktadır. Geçit hakkı bu haklara örnek olarak verilebilir.

Kişi lehine irtifak hakları, hak sahibinin doğrudan kişi veya kişilerden oluştuğu türdür. Hak sahibinin bir taşınmaza malik olması önemsenmeksizin kurulmaktadır. Burada yararlanan taşınmaz yoktur fakat hak sahibi bir taşınmazdan yararlanacağından yüklü taşınmaz vardır. İntifa hakkı ve oturma hakkı örnek olarak verilebilir.

İntifa hakkı; “taşınır, taşınmazlar, haklar veya bir malvarlığı üzerinde kurulabilen ve sahibine hakkın konusu üzerinde tam yararlanma yetkisi sağlayan bir irtifak hakkıdır” (TMK, m.794). İntifa hakkı sahibine, eşyadan tam olarak yararlanma yetkisi verir. Oturma hakkı ise, “sahibine bir binadan veya onun bir bölümünden konut olarak yararlanma yetkisi veren bir irtifak hakkıdır” (TMK, m.823).

Kişi lehine irtifak hakları, hak sahibine sıkı sıkıya bağlı olduklarından mirasta dahil olmak üzere başka kişilere devredilemezler. Hak sahibinin bizatihi kendisi tanınan bir süre boyunca bu haktan faydalanabilir. Bu sürenin sona ermesi veya hak sahibinin ölümü neticesi bu irtifak hakkı da ortadan kalkar. Örneğin İntifa ve oturma hakları, başkalarına devredilmesi mümkün olmayan aynı zamanda mirasa da konu edilemeyecek kişi lehine irtifak haklarıdır. Kısacası bu hakları hak sahibinin kişiliğinden ayırmak mümkün değildir.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, düzensiz kişisel irtifaklarında var olmasıdır. Düzensiz kişisel irtifaklar için kanunda net bir kural olmamasıyla birlikte, devredilip devredilemeyeceğine taraflar karar vermektedir. Taraflar bu hakkın bir başkasına devredilebileceğine karar vermişlerse, hak devre konu edilebilir. Hak sahibinin kişiliğinden ayrılarak devre konu olabilir ve miras yoluyla mirasçılara da geçebilmektedirler. Düzensiz kişisel irtifak haklarına örnek olarak üst hakkı, kaynak hakkı ve mecra hakkı verilebilir.

Kanun koyucu, keskin sınırları olmayan belli bir faydadan yararlanılması amacıyla “diğer irtifak hakları” başlığı altında düzenleme yapmıştır. Kanunda sayılan irtifak haklarına ek başka kişisel irtifaklarında kurulabileceğini öngörmüştür. “Bu haklar, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, başkasına devredilemez ve mirasçılara geçmez. Bu hakların kapsamı, hak sahibinin olağan ihtiyaçlarına göre belirlenir” (TMK, m. 838).

Kanun koyucu, bazı irtifak haklarının ihtiyaçlara göre şekillenebileceğine inanarak katı kurallar koymamış olduğunca yumuşak bir tavır sergilemiştir. Kuralları malik ile irtifak hakkı sahibinin kendi aralarındaki anlaşmaya bırakmıştır. Öyleyse, paylaşım ekonomisi çalışma prensibi gereği, taşınmazlar özelinde bir çeşit irtifak hakkı olarak nitelendirilebilir mi?

3. PAYLAŞIM EKONOMİSİ

Paylaşım ekonomisinin temeli, paylaşma kültürü, enformasyon teknolojileri ve bunlarla birlikte süre gelmiş toplumsal gelişmelere dayalıdır. Paylaşım ekonomisinin daha iyi anlaşılması adına öncelikle enformasyon ve bilgi kavramları ele alınacak, akabinde enformasyon teknolojilerinin gelişimi, globalleşme ve bu doğrultuda oluşan yeni bir toplumdan bahsedilecektir. Esasen enformasyon teknolojilerinin sonucu olarak globalleşmeyi, globalleşmenin bir sonucunda “ağ toplumu” veya “enformasyon toplumu” (information society) olduğunu söylememiz mümkün.

Paylaşım ekonomisi web 2.0 uygulamalarını kullanır. Bu tüketicilerin kendi içeriklerini üretebilmesi anlamına gelir. Çalışmanın bu bölümünde web 2.0 uygulamalarının nasıl bir işleve sahip olduğu üzerinde durulacak, buna bağlı olarak Commons-Based Peer Production (Paylaşımla Dayalı Kolektif Üretim) ve Produsage kavramları izah edilmeye çalışılacaktır. Bu kavramlar paylaşım ekonomisinin tarihi ve temel yapı taşları olduğu için ayrı bir önem arz etmektedir. Bu sebeple, çalışmanın bu noktasında bahsedilen kavram ve olgulara yer ayrılmıştır.

Paylaşım kavramı ve paylaşım ekonomisi temelde ne kadar aynı görünse de aralarında ciddi bir fark oluşmuş durumdadır. Paylaşım kültürü, kapitalist üretim çerçevesinde kar amaçlı paylaşma fikri ile birleşerek başka bir boyut kazanmıştır. Bu nedenle paylaşma kavramı ile paylaşım ekonomisini birbirinden ayırmakta fayda görülmüştür.

Çalışmanın bu bölümünde paylaşım ekonomisine yönelik yapılmış tanımlamalar, sınıflandırmalar, paylaşım ekonomisinin sahip olduğu yapısal özellikler ve dinamikler değerlendirilecektir. Bunlara ilaveten paylaşım ekonomisinin döngüsel ekonomideki rolü üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ulaşılmak istenen netice paylaşım ekonomisinin çizgileri içerisinde kalan kavram ve tanımları ortaya koymaktır.

3.1. Paylaşım Kavramı

Paylaşım kavramı bir şeyin ortak kullanımı, ortak mülkiyeti anlamına gelmektedir. Tanım olarak paylaşım, birbirlerini tanıyan insanlar arasında kar amacı gütmeyen

yapılan bir sosyal alışveriş türüdür (Bardhi & Eckhardt, 2012). Mülkiyette olduğu gibi paylaşım da insanlık tarihi kadar eskidir. Hatta tarihten çok önce bile insanların olduğunu düşünecek olursak, paylaşımın tarihsel serüveni çok eskilere dayanmaktadır. İnsanlar önce sayısız nesil boyunca aynı çevreyi paylaştılar (Harari, 2019: 27). Daha sonra mağaralarını, yiyeceklerini, inançlarını, duygularını ve buldukları yeni şeyleri paylaştılar. Toplumun oluşmasıyla birlikte tanıdıkları insanlarla daha büyük yaşam alanlarını, hayatlarını, düşüncelerini paylaştılar ve paylaştıkça var oldular. Türk Kültürü’ ne baktığımızda büyük aile yapılarının mülkü paylaştığını görülmektedir. Batıda evlerin odaları kiraya verilir. Öğrenciler ortak ev kiralar, pansiyonculuk vardır. Anlaşılan o ki paylaşım kavramı, insanoğlunun uzun ve çetrefilli yaşam döngüsünün merkezinde yer alan bir olgudur.

Castells’e göre toplum, tarihte yaşanan bazı olaylar çerçevesinde şekil değiştirdi. Birbirlerinden bağımsız bu üç olayın en önemlisi, enformasyon teknolojilerini merkeze almış teknoloji devrimidir (Castells, 2008: 64). Bu devrim, karşı koyulması mümkün olmayan bir hızla toplumun maddi temelini yeniden biçimlendirdi. Ülke ekonomileri küresel olarak birbirlerine bağımlı bir hale geldi. İkinci önemli olay kapitalizmin ve devletçiliğin ekonomik krize girmesi ve sonrasında yeni baştan yapılanması şeklinde baş gösterdi. Üçüncü sırada ise çevreci hareket, insan hakları, feminizm gibi kültürü ve toplumu yakından ilgilendiren çıkışların yaşanması yer almaktadır. Bu olaylar çerçevesinde toplum ve topluma ait olan paylaşım hareketinin niteliği de değişti. İnsanoğlu önceden sadece tanıdığı kişilerle etkileşimde bulunurken, günümüzde hiç tanımadıkları, görmedikleri insanlarla etkileşim içine girebildiler. Ayrıca bunu kişisel güven mekanizmasından ziyade şirketlerin oluşturduğu güven ortamı sayesinde yaptılar.

Küreselleşme veya globalleşme, dünyanın farklı noktalarında bulunan ürün ve hizmetlerin, fikirlerin, sermayenin ve görüşlerin paylaşılmasıdır. Web 2.0 teknolojilerinin yaşamımıza girmesi neticesinde paylaşım küresel bir hal almıştır. Üretim organizasyonlarının hızlanması, kıtalararası büyük sermaye hareketliliği; ucuz, hızlı ve kolay iletişim ağı sayesinde gerçekleşmiştir. Dünya ölçeğinde yeni bir verim anlayışı ortaya çıkmış ve tüm ülkeler tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus esasen bir paylaşım ağının varlığıdır. Nihayetinde bir iç güdü olarak nitelendirebileceğimiz “paylaşma”, enformasyon

teknolojileriyle bir arada kullanıldığından, dünyaya bulunduğu son şeklini veren ekonomik bir hal almış bulunmaktadır.

3.2. Enformasyon ve Bilgi Kavramları

Literatürde enformasyon ve bilgi kavramları üzerine yoğun bir tartışma görülmektedir. Türkçe’de de aynı anlamlara geldiği anlaşılan bu kavramlar birbirlerine ikame olarak kullanılmaktadır. Bu noktada kavram karmaşasının önüne geçmek gerekmektedir. Oxford İngilizce- Türkçe Sözlüğe baktığımızda kelimelerin aynı anlamda olmadığını görmekteyiz. Buna göre enformasyon (information) belli bir amaç uğruna bir araya getirilen veri (bundan böyle data) parçalarıdır. Bilgi (knowledge) kavramının ise net bir tanımı yoktur. Fakat soyut bir kavram olduğu ve başkalarına aktarıldığında enformasyona dönüştüğü ileri sürülmektedir.

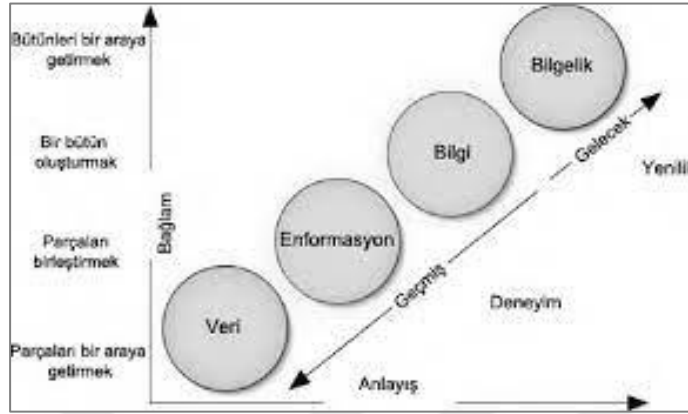
Enformasyon toplumu üzerine çalışmaları olan Castells’in enformasyon tanımı bizim için önem arz etmektedir. Castells’ e göre “düzenlenmiş ve iletilmiş veri” enformasyonu ifade eder (Castells, 1996: 17). Geray’a göre enformasyon, “insanların veya elektronik işlemcilerin doğrudan ya da teknolojik araçlar yardımı ile algılayabildiği her türlü sinyaldir (Geray, 1994: 9). Rafeli’nin enformasyon tanımı ise “alıcı tarafından alındığında bir farklılık meydana getiren, bir mesaj taşıyan düzenlenmiş veri” şeklindedir (Rafeli 2005: 62–79).

Lisanımızda yer etmiş olan data, sözlükte sonuca ulaşabilmek için gereken ilk bilgi şeklinde tanımlanmıştır. Vikipedi datayı, ham ve gerçek enformasyon parçacığı olarak tanımlamıştır. Yılmaz’ a göre veri tek başına bir anlamı olmayan, yorumsuz içeriksiz olgulardır (Yılmaz, 2009: 110).

Bilgi kavramı, insan aklının kavradığı ve içselleştirdiği düşünce ve verilerle ilgili bir kavramdır (Headrick, 2002: 13). Bilgi kavramı ile ilgili geçmişten günümüze sayısız tanımlamalar yapılmıştır. Tanımı, konunun ne olduğu, kullanıldığı alan ve perspektife göre farklılık göstermektedir. Tarihi eski yunana kadar dayanan bu kavram günümüzde hala soru konusu olmaya devam etmektedir.

Castells’in, Bell’ den aktardığı bilgi tanımı ise “mantıklı bir yargı ya da deneysel bir sonuç sunan, başkalarına sistemli bir biçimde iletişim araçları vasıtasıyla aktarılan

olgulara ya da düşüncelere ilişkin düzenli ifadeler dizisi” şeklindedir. (Castells, 1996: 17).

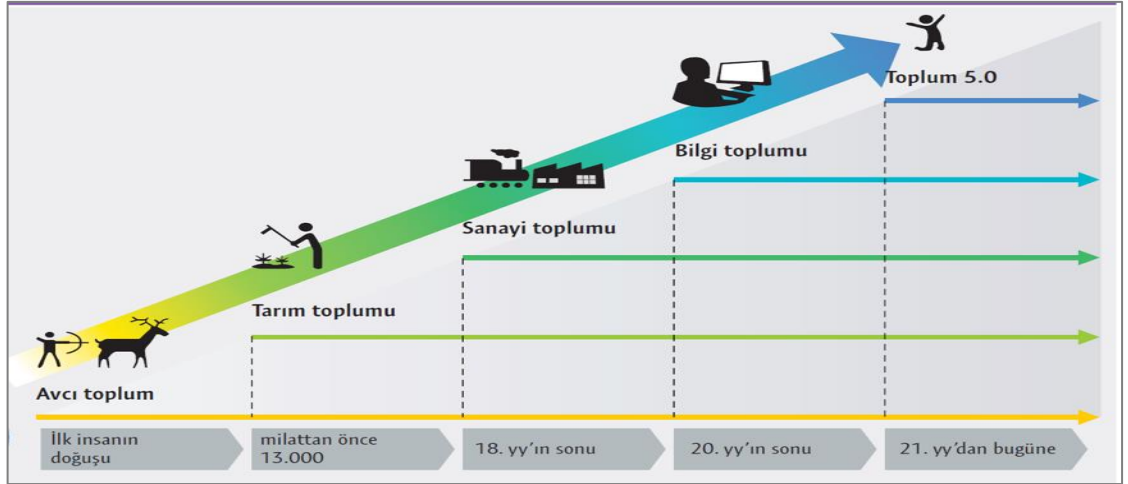
Şekil 3.1. Veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik (Bozkurt, 2014)

Göker’in bu durumu özetlediği şemaya bakacak olursak datalar bir araya gelerek enformasyona (information), enformasyonlar ise bilgiye dönüşür. Bilgi açık bilgi (codified knowledge) ve örtük bilgi (tacit knowledge) olarak ikiye ayrılır. Açık bilgiye herkes ulaşabilir fakat örtük bilgi açık bir şekilde ortaya konmamış bilgidir. Bunların birleşimi ile en son ulaşılan nokta bilgelik, akıl, hikmet (wisdom) olarak nitelendirilmiştir (Göker, 2014:10).

Görüldüğü üzere enformasyon ve bilgi kavramlarının tanımlamasını yapabilmek bir hayli zordur. Esasen özdeki halleriyle birbirlerinden farklı olmalarına rağmen kullanılışlarının aynı olması gereği, bu çalışmada enformasyon, özellikle sözlük anlamı baz alınarak “information” anlamı ile kullanılacaktır.

3.3. Enformasyon Teknolojilerinin Gelişimi ve Globalleşme

Avcılık- toplayıcılık düzeninden dünyanın bugünkü halini alması asırlar sürmüştür. Bu süreçte insanlık tarihinin üç önemli olayla yön değiştirdiğini görmekteyiz. Bunlardan ilki neolitik devrim, ikincisi sanayi devrimi, üçüncüsü ise enformasyon devrimidir.

Şekil 3.1. Süper akıllı toplum

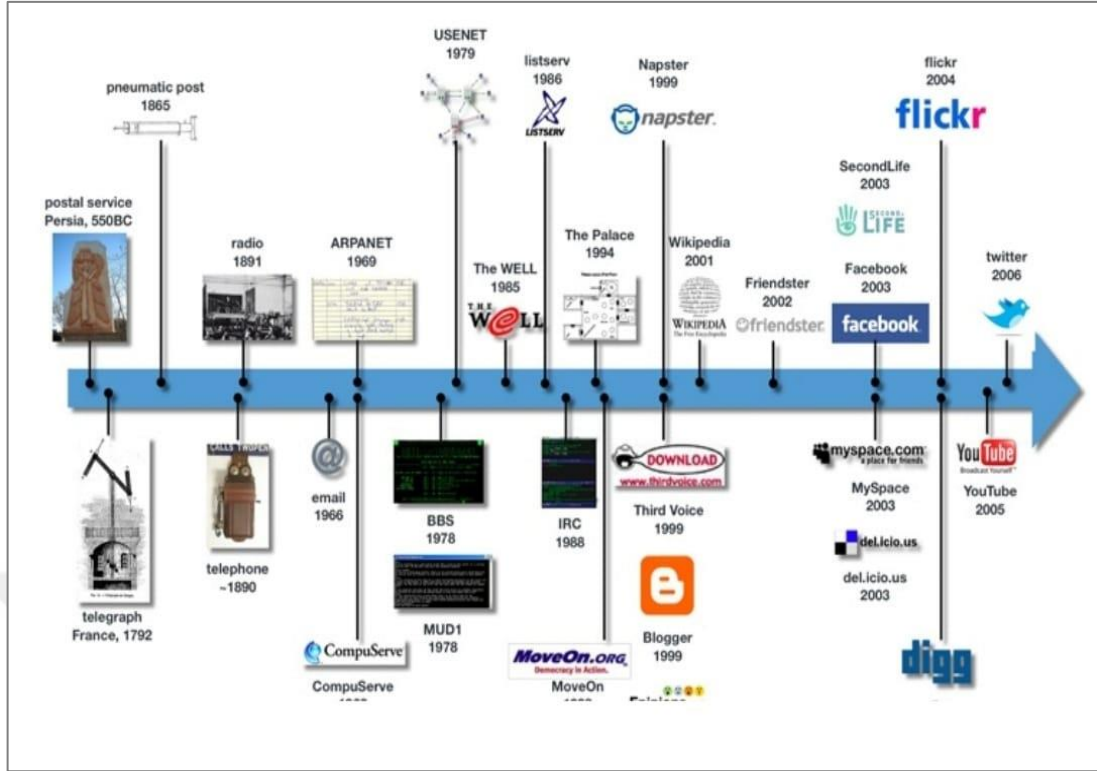
Neolitik devrim insanoğlunun tarım yapması ile başlayan, kültürün ve toplumun gelişmesine zemin hazırlayan bir devrimdir. Özellikle sabanın bulunması, bu devrimde önemli rol oynamaktadır. Bu devrim, insanlık tarihinin çok önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. İnsanlar göçebe gruplar halinde yaşarken, neolitik devrimle birlikte yaşam tarzları değişti, köyleri ve kasabaları oluşturdular. Yerleşik bir düzene geçiş yaptılar. Önceden doğal kaynaklardan yalnızca yararlanırken, bunlar üzerinde hakimiyet kurmaya başladılar. Zaman içinde tüketebileceklerinden daha fazla ürün üretmeye başladılar. Bu beraberinde sosyo- ekonomik yenilikler getirdi. Nüfus artışı başladı. Daha fazla insanla iş paylaşımı yaparak daha fazla ürün üretmeye başladılar. Kullanmaları gereken alet edevatları yaparken sanat gelişti. Yaşayacakları alanı inşa ederken mimari gelişti. Topluluk büyüdüğü için yönetim anlayışları değişti. Neolitik devrimle beraber gelen yeniliklerin belkide en önemlisi özel mülkiyet anlayışının ortaya çıkmasıdır.

Buhar gücü ile çalışan makine ve araçların icadı ile yaşanan gelişme sanayi devrimidir. Öncelikle İngiltere'de demir- çelik endüstrisinde kullanılan bu makineler insanların yaşam tarzını hızlı bir şekilde değiştirmiştir. İnsanoğlu köyden kente iş imkanı neticesinde göç etmeye başladı. Şehircilik anlayışı başladı. Kırsal kesimde topraklar terkedildi. Sömürgecilik yayılmaya başladı. Şehirlerdeki işçi sayısı gerekenin üzerine çıktı ve işçi- işveren mücadelesi başladı. Bu da sosyalizm, komünizm gibi kavramları ortaya çıkardı.

Sanayi Devrimi sağlık alanına da yansdığından hastalıklarla mücadele edilebilir hale gelindi. İnsan ömrü uzadı. Genel manada halkın refah seviyesi yükseldi. Teknoloji alanı durmak bilmeyen bir hızla gelişti. Bu kapsamda neolitik devrim ve sanayi devrimi enformasyon devriminin önünü açtı.

Enformasyon devrimi neolitik ve sanayi devriminin oluşmasından çok daha hızlı bir şekilde meydana gelmiştir. Elektronik cihazların gelişmesi iletişim, bilişim gibi alanlarda büyük buluşlar meydana getirmiştir. Castells'e göre ikinci dünya savaşından sonra elektronik camiadaki en büyük buluş, mikro elektronik alanında transistörün bulunmasıdır (Castells, 2008:26). Hal böyle ki bu transistörler birleştirilerek bir çipe yerleştirildi ve mikro işlemcili bilgisayarlar bulundu. Fakat bilgisayarın icadı tek başına pek bir anlam içermiyordu. Bu bilgisayarın dataları iletmesi gerekiyordu. Önceleri bakır kablo vasıtasıyla sınırlı data iletilirken, 1980 sonrası fiber optik kablolar vasıtasıyla, iletim hızı ve kapasite çok yüksek seviyelere ulaşmış, bant genişliği neredeyse sınırsız hale gelmiştir.

İletişim alanında bilgisayarlar üzerinde kullanılan Advanced Research Project Agency ilk ağ çalışmasıdır. Lincoln Laboratuvarı bilim insanlarından Larry Roberts tarafından geliştirilen bir paket dağıtım yöntemi, ARPANET' in tasarımının temelini oluşturmuştur. ARPANET Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı tarafından geliştirilmiş, özellikle askeri alanda kullanılmıştır. Bu sistemin kullanımının kamuya açılması ile internet tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Nihayet World Wide Web (www) ile internet son şeklini almıştır.

Şekil 3.2. Enformasyon teknolojilerinin gelişimi

İnternet coğrafyalar arasındaki mesafeleri yok etmektedir. İşte bu mesafelerin yok olması, dünyanın öbür ucunda bulunan kişilerle bile etkileşime geçilmesi, küreselleşme veya globalleşme şeklinde anılmaktadır. Globalleşme kapsamlı ve oldukça fazla boyuta sahip olan bir kavramdır. ilk olarak nasıl ve ne zaman başladığı bilinmese de 1960' lı yıllarda anılmaya başlayan kavram özellikle internet ve ağ oluşturma mantığı doğrultusunda 1980' li yıllarda dünyaya yayıldığı söylenebilir.

Literatürde küreselleşme ile ilgili oldukça fazla çalışma ve tanım görülmektedir. Bunun sebebi bilim insanlarının bu konuda ortak bir yargıya varamamış olmalarıdır. Global veya küresel, kelime anlamı itibariyle bütün dünyayı kapsayan manasına gelir. İlk olarak McLuhan, 1962 yılında yazmış olduğu "Gutemberg Galaxy" isimli kitabında, en azından dünyanın bir bölümünün (özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde) "küresel köy" haline gelmekte olduğunu belirterek küreselleşmeyi tarif etmiştir (Elçin, 2012).

Giddens'e göre globalleşme kavramı, bir memlekette meydana gelen olayların, başka memleketlerdeki olay ve durumlar üzerinde etkide bulunması veya ulusal sınırlar

dışında meydana gelen olaylardan etkilenme bağlamında, sosyal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır (Giddens, 1990).

Globalleşme ile birlikte ülkeler arası serbest mal ve hizmet ticareti yaşanmaya başlamıştır. Sermaye ve iş gücü ülkeler arası serbest dolaşımdadır. Teknoloji üretme, kullanabilme, endüstri ilişkilerinde dönüşüm, yeni istihdam biçimleri gibi unsurlara sahiptir. Ayrıca rekabet derecesini yükseltici yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmıştır.

Hayatımızın neredeyse tamamını çevreleyen bu kavramın etkileri tüm dünyaya hızla yayılmıştır. Özellikle sermaye akışının hız kazanması sebebiyle son geldiğimiz noktada, globalleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar kısaca tablo 3.1.'de özetlenmektedir.

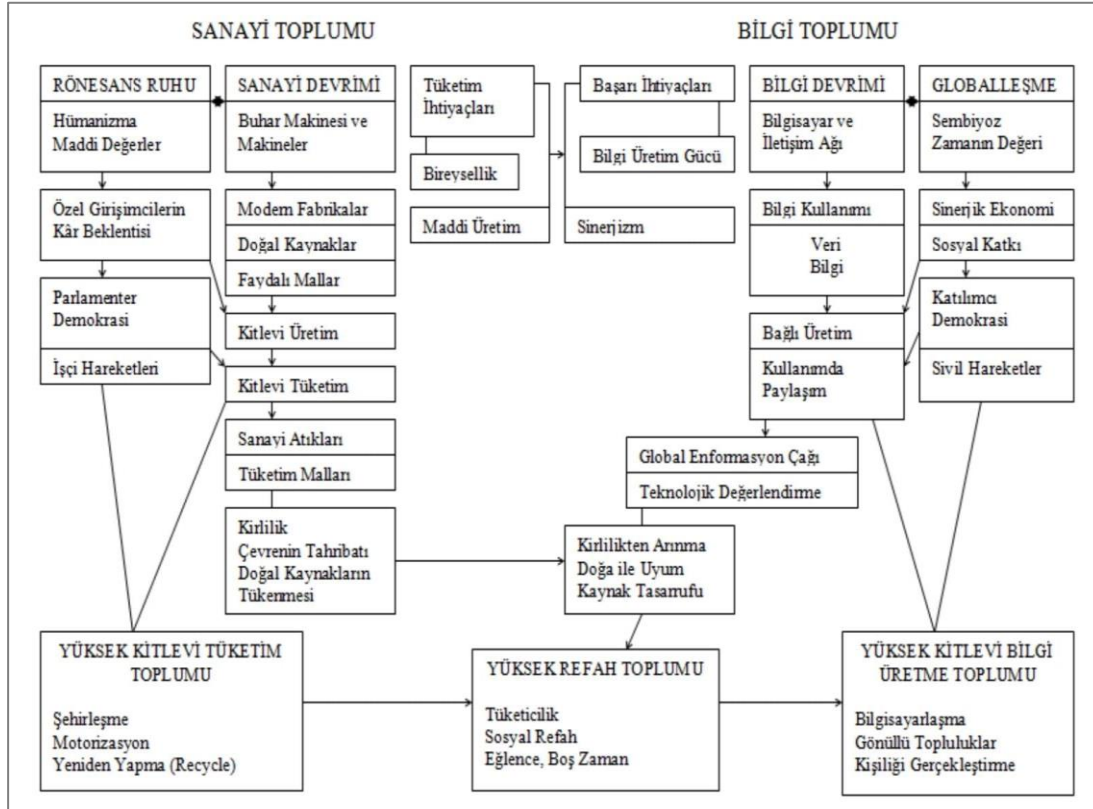
Görüldüğü üzere küreselleşme bütün dünyayı etkisi altına almış bir olgudur. Üzerine sayısız çalışmalar yapılmış ve bilim insanları tarafından tanımlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Esaslı noktada her şey ağ bağlantısı ile gerçekleşmiştir. İnsanların bu ağlar üzerinden etkileşimde bulunması dünyayı küresel bir hale taşımıştır. Aynı ağa bağlı olan kişiler arasında bilgi, birikim, kültür, mal, sermaye ve daha bir çok şeyin paylaşılabılır hale gelmesi neticesinde, adından tam bahsedilebilir hale gelinmiştir. Farkında olmasak Da bir paylaşım toplumunda yaşıyoruz. Paylaşım toplumunun bir ferdiyiz. Adından her ne kadar paylaşım olarak bahsedilse de özde erişim olarak nitelendirilmesi gerektiği de mutlakdır. Küreselleşme, erişim gerektirir.

	Küreselleşme Yandaşları	Küreselleşme Karşıtları	İlmîl Küreselleşmeciler
Yeni Olan Ne?	Küresel bir çağ	Ticaret blokları geçmiş dönemlerden daha zayıf jeo-yönetişim	Tarihsel olarak eşi görülmedik düzeyde küresel karşılıklı bağıllık
Hâkim Özellikler	Küresel kapitalizm	Dünya 1890'larda olduğundan daha az karşılıklı bağlı	Yoğun ve derin küreselleşme
Ulusal Hükümetlerin Gücü	Geriliyor ve aşınıyor	Güçleniyor ve çoğalıyor	Yeniden inşa ediliyor Yeniden yapılıyor
Küreselleşmenin İtici Gücü	Kapitalizm ve teknoloji	Devlet ve piyasalar	Modernitenin birleştirici güçleri
Tabakalaşma Kalıpları	Eski hiyerarşilerin aşınması	Giderek artan şekilde Güney'in marjinalleşmesi	Dünya düzeninin yeni mimarisi
Hâkim Motif	McDonalds, Madonna, vs.	Ulusal çıkar	Siyasal topluluğun transformasyonu
Küreselleşmenin Kavramsallaştırılması	İnsani çerçevenin yeniden düzenlenmesiyle	Uluslararasılaşma ve bölgeselleşmeyle	Belli bir mesafedeki eylemlerin ve bölgeler arası ilişkilerin yeniden düzenlenmesiyle
Tarihsel Yörünge	Küresel uygarlık	Bölgesel bloklar, Uygarlıklar çatışması	Karşılıklı bağımlılık: küresel bütünleşme ve parçalanma
Özet	Ulus devletin sonu	Uluslararasılaşma devletin kabulü ve desteğine bağlı	Küreselleşme devletin gücünü ve dünya siyasetini dönüştürüyor.

Tablo 3.1. Küreselleşmenin kavramsallaştırılması: Üç eğilim (Bozkurt, 2000: 343)

Enformasyon ve bilgi kavramları arasındaki farklılığı daha önce aktararak, enformasyon kelimesinin kullanılması gerekliliğini vurgulamıştık. Fakat lüteratürde bazı yazarların “enformasyon toplumu” ifadesi yerine “bilgi toplumu”, “enformasyon çağı” yerine de “bilgi çağı” ifadelerini kullandıkları görülmektedir. Her iki ifade şeklinde de endüstri devrimi sonrasının kastedildiği anlaşılmaktadır. Bu sebepten atıf

yapılırken kaynağın orijinalliği bozulmayacaktır. Neticede her iki kavramda yeni bir düzeni, yeni bir toplumsal oluşumu ifade etmek için kullanılmıştır. Şekil 3.4.'te bu toplumsal yapıya geçiş özetlenmektedir.

Şekil 3.3. Sanayi toplumdan bilgi toplumuna geçiş

Manuel Castells “Enformasyon Çağı Ekonomi, Toplum ve Kültür” kitabının birinci cildi olan “Ağ Toplumunun Yükselişi” isimli eserinde enformasyon çağı ve enformasyon toplumunun tanımını kuvvetli bir şekilde yapmıştır. Bu eserde ağ toplumu olarak ifade edilen toplum yapısının, enformasyon toplumu veya erişim toplumu manasına geldiği anlaşılmaktadır.

Ağ toplumu; ağlar oluşturma mantığı etrafında merkezsiz, hiyerarşi içermeyen, yatay ilişkilerin hâkim olduğu bir toplumsal örgütlenme biçimidir (Castells, 1999: 6). “Ağ, birbiriyle bağlantılı düğümler dizisidir. Düğüm bir бүklümün kendi kendini kestiği noktadır. Enformasyon Çağı’nda kültürel ifadenin, kamuoyunun kökenlerinde yer alan yeni medyanın küresel ağında ise bu düğümler, televizyon sistemleri, eğlence stüdyoları, bilgisayar grafiğı ortamları, haber ekipleri, sinyaller üreten, gönderen,

alan seyyar aygıtlardır” (Castells, 2008:25). Buradan hareketle, paylaşım ekonomisi ağında düğümler, şirketler tarafından insanların mallarını paylaşabilmesi için inşa edilmiş siteler ve bu sitelere erişilebilen teknolojik cihazlardır. Ağ mantığı ise medyadan, küresel sermayeye; toplumsal hareketlerden, kimlik biçimlerine ve çalışma ilişkilerine kadar enformasyonel toplumun bütün alanlarının temelini oluşturmaktadır (Castells, 2008: 26).

McLuhan, “küresel köy” olasılığı olarak nitelendirdiği bu dönem için toplumun, Enformasyon Toplumu olduğunu ve bu konstrüksiyonun “Mekanik Çağı” ortadan kaldıracığını iddia eder. Enformasyon toplumuna yönelik tanımı ise, “toplumsal hayatın daha iyi şartlara eriştirilmesi amacıyla kullanılan, katılımcı ve bütünsel bir eylem hali” şeklindedir (McLuhan 1964: 36).

Enformasyon toplumu kavramı, sanayi toplumu sonrasını veya sanayi toplumundan farklı olarak yeni bir toplumun oluştuğunu nitelendirmek için tanımlanmıştır. Endüstri toplumunda buhar makineleri kullanılıyordu. Maddi anlamda bir üretim söz konusuydu. Fiziksel emek ve fiziksel sermaye döneme damgasını vurmuştu. Ayrıca üretim fabrikalarda yapılıyordu ve kazanan iş adamları oluyordu. Enformasyon toplumunda kullanılan araçlar ise bilgisayarlardır. Bu dönemdeki üretim bilgi üretimidir ve bunun için fabrikalara gerek yoktur. Bunun yerine bilgi ağları söz konusudur. Emek zihinseldir, sermaye ise beşeridir. Bu dönemde maddi ürünlerin üretimine dayalı bir sistemden enformasyonu merkez alan bir sisteme doğru toplumun dönüştüğünü görmekteyiz. Üretim ekonomiyi belirler. Bu dönemde üretimin yani ekonominin esaslı kaynağı enformasyondur. Bell Sanayi Sonrası Toplum’un “temelde enformasyona dayandığını” belirtir (Bell, 1976: 46–49). Bu sebepten enformasyon toplumundaki ekonomi knowledge based economy (bilgiye dayalı ekonomi) olarak tanımlanmıştır.

Drucker bu toplumu “Kapitalist Sonrası Toplum” olarak adlandırmaktadır. Bu görüşe göre enformasyon toplumunda temel ekonomik kaynak, bilgidir (Drucker, 1993: 18).

Bilgi toplumunun babası olarak tanınan Masuda, Enformasyon Toplumu ile Sanayi Toplumu’nun birbirleriyle kesinlikle benzerliklerinin olmadığını, enformasyon toplumunun yepyeni bir toplumsal yapıyı ifade ettiğini ele almıştır. Sanayi

Toplumu'nun maddi üretime dayandığını Enformasyon Toplumu'nda ise bunun “enformatik üretim” olduğunu ifade etmiştir (Masuda, 1990: 4).

Alvin Toffler Enformasyon Toplumu'nu, “teknolojinin sonucu” olarak görürken; Briggs ve Burke ise Enformasyon Toplumu'nu, “iletişim aracılığı ile topluma şekil vermek” olarak açıklamaktadır (Aktaş, 2007). Tablo 3.2.'de endüstriyel toplum ve enformasyon toplumunun özellikleri karşılaştırmalı şekilde anlatılmıştır.

Enformasyon toplumu kitlesel hareketler üzerinde de farklılıklar meydana getirdi. Gerek sanayi toplumunda, gerek ilkel dönemde leadersiz olmak, bir güçsüzlük hali sayılırken, enformasyon toplumunda büyük bir güç haline geldi. Ori Brafman ve Rod A. Beckstrom, “Deniz Yıldızı ve Örümcek: Leadersiz Organizasyonların Ölenemeyen Başarısı isimli eserlerinde yaptıkları deniz yıldızı ve örümcek metaforu bu durumu ortaya koymaktadır. Deniz yıldızı yeni toplumsal hareketlere, örümcek ise klasik toplumsal hareketlere benzetilir. Örümcek merkezileşmiş bir hayvandır; bacakları gövdesinden uzar ve başı gövdeden ayrıldığı an ölür. Deniz yıldızı ise gayri merkezi bir hayvandır. Başı yoktur. Temel organları her bir kolda tekrarlanır. Bölündüğünde her bir kol yeni bir deniz yıldızı olur. İşte bu yeni toplumsal hareket ulusal sınırların dışına taşarak, dünyanın diğer ucunda olan bir olay ağdaki paylaşım neticesinde küresel hale gelebilmektedir.

Bu yeni toplumsal yapı hayal gücünün daha ilerisindedir. Hiç görülmemiş ve dünyanın öbür ucunda olan bir evi kiralayabilmek, klasik toplumsal hareketlerin çok uzağındadır. Erişim ekonomisi ağ toplumunun bir ürünüdür. Kanımızca ağ toplumu, “ağlar üzerinde paylaşılan” bir toplum yapısını ifade etmektedir. Ortak ağlar üzerinden bilgi paylaşımı doğrultusunda oluşan enformasyon toplumu, günümüzde bu özelliğini koruyarak mal paylaşma, hizmet maliyetlerini paylaşma, iş ve yetenek paylaşımı sunan platformlar aracılığıyla hayal gücünü zorlamaya devam etmektedir.

Enformasyon toplumunun vazgeçilmezi internettir. İnternet zaman içinde farklı değişim ve ihtiyaçlar yönünde gelişmelere uğramıştır. İnternet esaslı noktada bir iletişim ağıdır. “İnter” kelimesi “arasında” manasına gelir. “Net” ise ağ anlamındadır. Bu da internetin “ağlar arası” anlamına geldiğini gösterir. Türkçede “genel ağ” anlamı taşımaktadır. İngilizcede ise “kendi arasında bağlantılı olan ağlar bütünü” anlamına gelmektedir. Bu sebeple “interconnected networks” kelimesinden türemiş olduğu görülmektedir.

		Endüstriyel toplum	Enformasyon toplumu
Yenilikçi teknoloji	Öz Temel fonksiyon Üretim gücü	Buhar makinesi Fiziki emeğin ikamesi Maddi üretim gücü	Bilgisayar (Bellek, hesap, kontrol) Zihni emeğin ikamesi Enformas. üretme gücü
Sosyoekonomik yapı	Ürünler Üretim merkezi Piyasa Lider endüstriler Endüstriyel yapı	Faydalı mallar ve hız Modern fabrika Yeni dünya, sömürgeler tüketici satın alma gücü İmalat endüstrisi, makina/kimya endüstrisi Birincil, ikincil ve üçüncül endüstriler	Enformasyon teknoloji, bilgi enformasyon hizmetleri, Bilgi sınırlarında ve enformasyon alanında artış Entelektüel endüstriler Bilgi, enformasyon endüstrileri Matrix endüstriyel yapısı
	Ekonomik yapı	Mal ekonomisi (İş bölümü, üretim ve tüketim ayrımı)	Sinerjik enerji (ortak üretim ve faydalanma)
	Sosyoeko. prensip	Fiyat prensibi	Amaç prensibi
	Sosyoekonik özne	Teşebbüs	Gönüllü topluluklar
	Sosyoekonomik sistem	Özel teşebbüs, serbest rekabet, kâr maksimizasyonu	Altyapı, sinerji, toplumsal yararın önemi
	Toplum şekli	Sınıflı toplum	Fonksiyonel toplum
	Ulusal hedef	Kaba ulusal hedef	Kaba ulusal tatmin
	Hükümet şekli	Parlamentar demokrasi	Katılımcı demokrasi
	Sosyal değişimde güç mer.	İşçi hareketleri grevler	Vatandaş hareketleri
	Sosyal problem	İşsizlik, savaş, faşizm	Terör, gelecek şoku, öz. yaş
	En ileri aşama	Kitle tüketimi	Yüksek kitle bilgi üretimi
Değerler	Etik değerler Değer ölçütleri Zamanın ruhu	Maddi değerler, temel insan hakları, insancılık Rönesans (Bireyin özgürleşmesi)	Zaman değeri, Self disiplin, sosyal katkı Globalizm (İnsan ve doğanın ortak yaşayışı).

Tablo 3.2. Endüstri ve bilgi toplumlarının karşılaştırılması (Bozkurt, 1996: 43; Masuda, 1990: 6-7; Meder, 2001)

Wikipedi İnternet'i, bilgisayar sistemlerini birbirine bağlayan elektronik iletişim ağı şeklinde tanımlamaktadır. İnternetin bir kitle iletişim aracı olduğunu söylemek mümkün. Bu kitle iletişim aracı, günümüzde diğer tüm kitle iletişim araçlarını kendi yapısında bulundurmaktadır. İnternetin dönüm noktası ise şüphesiz world wide web tasarımıdır.

Web 2.0 uygulamalarından önce Web 1.0 kullanılıyordu. Web 1.0, günümüze göre daha ilkel boyutta kalmaktadır. Görüntü olarak da daha basit kalmaktadır. Web 1.0 karşılıklı iletişime izin vermeyen, yayıncılar ve okuyucular olmak üzere 2 grubu bünyesinde bulunduran bir yapıya sahiptir. İçerik değişimi de oldukça zordur. Web 1.0 ile web 2.0 arasındaki farklar tablo 3.3.'te gösterilmiştir.

Web 1.0		Web 2.0
Double Click	====>	Google AdSense
Ofoto	====>	Flickr
Akamai	====>	BitTorrent
mp3.com	====>	Napster
Britannica Online	====>	Wikipedia
Kişisel Web siteleri	====>	Bloglama
Sakınma	====>	Upcoming.org ve EVDB
domain ismi spekülasyonu	====>	Arama motoru optimizasyonu
Sayfa görünümeleri	====>	Tıklama üzerinden ücretlendirme
Ekran parçaları	====>	Web servisleri
Yayınlama	====>	Katılım
İçerik yönetim sistemleri	====>	Wikis
Klasörler (taxonomy)	====>	Tagging ("folksonomy")
Yapışkanlık	====>	Sendikasyon

Tablo 3.3. Web 1.0 ile Web 2.0 arasındaki farklar

Web 2.0 2004 yılında hayatımıza girmiştir. O'Reilly Media tarafından halkın kullanıma sunulmuştur. Bununla birlikte web site ve kullanıcı sayısı oldukça artmıştır. Web 2.0 okuyucuların içerik üretiminde bulunması altyapısına sahiptir. Burada herkes bir üretici olabilir. Web 1.0 uygulamalarında görülen yayıncının bir şeyler yayınlaması usulü ortadan kalkmıştır. Burada katılım söz konusudur. Her okuyucu isteği doğrultusunda bir üreticidir. Sonuç olarak web 2.0 uygulamaları çift yönlü olduğu için (yayınlanan içerik ve kullanıcı tarafından üretilen içerik), aynı amaç, fikir ve duyguda olan insanları bir araya toplamıştır. Bu durum insan

topluluklarına birlikte hareket edebilme şansı doğurarak güçlenmelerine sebebiyet vermiştir. Ayrıca kişilerin daha özgür olduğunu da belirtmek gerekir.

WEB 1.0	WEB 2.0
Belli programlanıcıların ürettiği web siteleri, grafikler ve flaşlar	Kullanıcıların ürettiği içerik, resim, kullanıcı görüşleri, bloglar, wikiler, Youtube ve sosyal ağlar
Uzmanların ürettiği içerik	Sıradan insanların ürettiği içerik
Bireyler web sitelerini ziyaret ederek içerikleri okurlar	Bireyler paylaşılan bilgiyi inşa ederler
Sıkı bir şekilde kontrol edilen siteler	Çok az kontrol edilen siteler
Tek yönlü (azınlıktan çoğunluğa) bilgi akışı	Çoğunluktan çoğunluğa karşılıklı bilgi akışı
Britannica Online	Wikipedia
Yayınla	Katıl
Güvenlik duvarları hiyerarşiler	Dinamik, Hiyerarşik olmayan
Statik, kalıcı içerik, az değişiklik	Düzenli güncellenen içerik (Twitter, Wikipedia)

Tablo 3.4. Web 1.0 uygulamaları ve Web 2.0 uygulamalarının özellikleri (Kapan ve Üncel, 2020)

Tüketicilerin aynı zamanda üretici durumda olması, prosumer kavramı ile anılmaktadır. Prosumer, Toffler (1981) tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Üretken tüketici anlamına gelmektedir. Bir de produsage kavramı vardır. Bu kavram ise internet kullanıcılarının artık sadece tüketmediğini, içeriğin üretilmesine doğrudan katıldığını ifade etmektedir. Produsage, prosumer kavramından, Bruns (2007) tarafından türetilmiştir. Produsage gerçek bir üretim türüdür.

Yeni bir modelle üretim, ağlaşmış çevrenin varlığıyla mümkün hale gelmiştir. Benkler, “Ağların Zenginliği” isimli kitabında, “paylaşılan dayalı kolektif üretim” olarak bu olguyu ele almıştır. Geniş bir çerçevede, birbirleriyle ilgisi olmayan kişilerin, işbirliği içinde, kendi girdi ve çıktılarını, bir merkeze bağlı olmadan, paylaşarak ortak üretimde bulunmalarını “Commons-Based Peer Production” (paylaşılan dayalı kolektif üretim) olarak isimlendirmektedir. Paylaşılan derken ifade edilmek istenen şey kaynaklardır. Hava, su, ormanlar gibi internette paylaşılan bir kaynaktır. Paylaşılan dayalı üretim işbirliği içinde olan kişiler arasında bu

kaynakların paylaşımını ifade etmektedir. Kolektif üretim ifadesi ise bireysel eyleme dayanan bir üretim şeklini ifade etmektedir.

3.4. Paylaşım Ekonomisinin Tanımlanması

Paylaşım ekonomisini daha iyi kavramak adına önce tüketim, tüketim toplumu ve tüketim kültürünün izahı gereklidir. Tüketmek Türkçe sözlüğe göre, kullanarak, harcayarak yok etmek, sonunu getirmek, hiç kalmamasını sağlamak, hiç bırakmamak, bitirmek anlamlarına gelmektedir. Tüketim kavramının ilk kullanımlarında ise tahrip etmek, harcamak, israf etmek, bitirmek anlamlarını taşıdığını görmekteyiz (Williams, 1974). İnsanoğlu varoluşundan bugüne dek, doğadaki tüm canlılarda da görüldüğü gibi tüketmektedir. Yaşamının devamı için tüketmeye mahkumdur. İnsanoğlunun tüketimini diğer canlılardan ayıran durum ise sadece fiziksel ihtiyaçlar için tüketmenin yanı sıra, psikolojik ve sosyal ihtiyaçları içinde tüketimde bulunmasıdır. Tüketim kavramı belli bir ihtiyacın görülmesi için bir ürüne yada bir hizmete sahip olma, kullanma veya yok etme olarak da tanımlanabilir. Tüketim yüzyıllardır süregelen bir tartışma konusudur ve hakkında çok farklı tanımlamalar vardır.

Tüketim kavramı günümüzde her ne kadar farklı olsa da başta ihtiyaçlar doğrultusunda idi. İnsanlar ihtiyacı olan kadar tüketmekteydi. Burada tüketim için sınıflandırma yapabilmek ancak amaç doğrultusunda sağlanabilirdi. Bu doğrultuda 6 farklı tüketim türü ortaya atılmıştır (Odaşı, 2006).

Zorunlu Tüketim: Yeme, içme, barınma ve giyinme için yapılan tüketim zorunludur. Yaşamak ve hayatımızın devamını sağlamak için yaptığımız tüketimdir.

Özenli Tüketim: Hayatımızı kolaylaştıran ürün ve hizmetlere yönelik tüketimdir. Örnek olarak çamaşır makinesi verilebilir.

Tutkulu Tüketim: Tüketmek için zorunluluğumuzun bulunmadığı, tamamen lüks için tükettiğimiz mal ve hizmetleri kapsamaktadır. Örnek olarak pansiyonda konaklamak yerine lüks bir otelde konaklamak verilebilir.

Refah Tüketimi: Tutkulu tüketimin sürekli hale gelmesidir.

Gösterişçi Tüketim: Kendimizi diğer insanlara nasıl aksettirdiğimizle ilgilidir. Edinilen hobiler için tüketimde bulunmak örnek verilebilir.

Sembolik Tüketim: Eşyanın yararından çok onunla özdeşleşip kimlik ve imajın pekiştirilmesi veya oluşturulması için yapılan tüketimdir.

İlk başta farklı amaçlarla da olsa ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan bir tüketim anlayışından bahsetmek mümkündür. Daha sonraları insanoğlu, ihtiyaç duyduğundan daha fazlasını üretmeye başlayınca tüketim anlayışı değişti. Toplum tüketim toplumu adını aldı. Sonuç olarak tüketim neredeyse bir kültür olarak toplumun arasında yerini buldu.

Sanayi devriminin etkisiyle insanlık yoğun bir şekilde üretim yapmaya başlamıştır. Teknolojinin bu hamleye eklenmesi ile insanoğlu hiç olamayacağı kadar güçlü bir konuma gelmiştir. Bir hammadde üzerinden binlerce ürün meydana getirmeye başlamıştır. Bu modernizm olarak tanımlanmıştır. Modernizmde hep daha fazlasını üretmek amaçlanmış fakat tüketilme durumunun ne olacağını düşünülmemiştir. Farklı gelişmeler neticesinde insanoğlu bir şeyleri tüketmek yerine elinde olanı stok yapmaya başlamıştır. Modernizm insanların mutlu olmasını sağlamak yerine onları birer canavara dönüştürmüştür (Çelik Varol & Varol: 2020)

Döngü devamlılığı için üretilen malların kitlesel olarak tüketilmesi gerekmektedir. Fabrikalarda çalışan işçiler, farkında olmadan ürettikleri malın tüketicisi haline gelmişlerdir. Bütün dünyaya yayılan tüketim devrimi küresel bir hareket olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Özellikle reklam sektörünün de etkisiyle, tüketmek bir yaşam biçimi halini almıştır. Tüketmek, tüketici olmak artık yeni bir dünya ideolojisidir.

Tüketiminin demokratikleşmesi olgusu 19. Yüzyılın ortalarında kullanılmaya başlanmıştır (Yavuz, 2013: 221-222). Oskay'ın "tüketimin demokratikleşmesi" olarak ortaya attığı bu kavram Baudrillard'ın "Tüketim Toplumu" eserinde "ekonomik ve toplumsal konum demokrasisi" olarak kavramsallaştırılmıştır (İnce, 2014: 29). Tüketimin demokratikleşmesi olgusu fordizm ve postfordizmin sınırlarında izah edilmeye çalışılmıştır. Fordizm kitlesel üretimin, kitlesel tüketim ile dengeleneceğini savunurken, postfordizm varolan kitlenin tanınması ve buna yönelik üretimi amaçlamanın yanı sıra yeni yaşam biçimleri oluşturmayı hedeflemiştir.

Weberci gelenekteki düşünürler fordizmi modern dönem, postfordizmi ise postmodern dönem olarak isimlendirmişlerdir (Günel, 2006: 2).

Baudrillard (2015:95) tüketim toplumunu, tüketimin öğrenilmesi toplumu, tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılma toplumu olarak tanımlanmaktadır. Tüketim toplumunun yapısını incelediğimizde, devamlı olarak yeni bir takım ihtiyaçların insanlara sezdirilmesi ve yaşanan kötü durumların giderilmesinin tek yolunun alışveriş yapmak olduğu ve tükettikçe mutluluk duygusunun artacağı gibi bir zihniyetin yerleştirildiğini görüyoruz (Kaban Kadioğlu, 2014:43). Buradan ortaya çıkan sonuç ise üretimin tek amacının tüketim olarak kabul edildiğidir.

Postmodernizm öncesi dönemde tüketim çoğunlukla temel ihtiyaçların giderilmesi olarak tanımlanabilirken, postmodernizmle birlikte tüketim, arzulara ve isteklere cevap vermeye evrilmiştir. Postmodernizmle birlikte tüketim bir kültür halini almıştır.

Gelişen teknoloji ile birlikte mal ve hizmete erişme hızı bir hayli artmıştır. Bu da tüketimin küreselleşmesi kavramını karşımıza çıkarmaktadır. “Tüketim kültürü veya tüketim toplumu anlam olarak içeriği gereğinden fazla tüketmek, ihtiyaç karşılamak yerine, istek karşılamak için tüketmek olarak tanımlanabilir. Bu kadar tüketim ürünü için üretimin de bolca olması gerekmektedir. Arz oluşturulurken talebin fazla olması, ekonominin önemli kuramlarından birisidir. Dünya, kaynakları bol ancak sınırsız olmayan bir gezegendir. Kendi kendisini yenileyebildiği durumlar olsa da artan nüfus, insanların aşırı derecede çevreye dağılmış olmaları artık bu yenilenmeye bile fırsat vermemektedir” (Çelik Varol & Varol: 2020)

Bir tüketim toplumunda yaşıyoruz. İhtiyaçlarımız veya isteklerimiz doğrultusunda sahip olmayı düşündüğümüz ürün ve hizmetlere, kaynaklarımızı harcamadan, tüketimi geleneksel bir hale getirmeden erişebilmemiz paylaşım ekonomisi ile mümkün. Bu modelin, tüm dünya ülkelerinde fırsatçılığa mahal vermeden, işlevli hale getirilmesi tüketim ve tüketimin getirdiği olumsuzlukları belli oranlarda yok edecektir.

Şekil 3.4. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi

İnsanların kendi ihtiyaçlarını karşılama ve tatmin etme arzusu onları bazı davranışlarda bulunmaya itmektedir. Bu davranışlardan biri tüketimdir. Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisinde öncelik sırasına göre insan ihtiyaçlarını sınıflandırmıştır. Buna göre, alt katmandaki ihtiyacı gerçekleştiremeyen bir üst katmana geçememektedir. Fakat tüketim toplumunda alt katmanlara sahip olamadan, en üst tabakada bulunan kişisel tatmin kısmına atlandığı görülmektedir.

Günümüzde bu mevcut kapital sisteme karşı duran ve paylaşım ekonomisi olarak adlandırılan sistem, çok fazla disiplini ilgilendirmesi sebebiyle bir çok araştırmaya konu olmuştur. Literatürde ne olduğu, nasıl sınıflandırılması gerektiği ile ilgili olarak tam bir görüş birliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Hal böyle ki bazı araştırmacılar isminin dahi yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Öncelikle belirtmekte fayda görülen durum, paylaşım ekonomisinin bir paylaşım ağı üzerinden yürüdüğüdür. Doğal olarak bu durum, internet girişimciliği sektörüne paylaşım ekonomisi kavramını dahil etmiştir. Paylaşım kavramına dayanarak bu sektöre dahil olan şirketler, çok kısa bir süre içerisinde milyon dolarlık birikime erişmişlerdir. Gelişen teknoloji, paylaşım ağındaki kişi sayısını gün geçtikçe arttırmakta ve kullanıcıların memnuniyeti de artmaktadır. İstek ve ihtiyaçlarımıza tüketmeden

erişim sağlayabilmek döngüsel ekonominin bir ürünü olan paylaşım ekonomisinin nimetlerindendir.

Paylaşım ekonomisinin çalışma prensibi, sahip olunan fakat ihtiyaç duyulmayan, kullanılmayan bir ürünü aynı ağa bağlı diğer kullanıcılar ile paylaşarak, o ürünün ihtiyacı olan kişiler tarafından kullanılmasını sağlamaktır. Bu sistem “benim olan senindir” sloganı ile hareket etmektedir (Botsman & Rogers: 2010). Sisteme hakim olan felsefe ise “kullanmadığını paylaş” şeklinde nitelendirilebilir. Bir ürünü kullanmak için mutlaka sahibi olmamız gerekmiyor. Bu da daha az tüketim manasına gelmektedir. Sistemin temel amacı bir şeyin mülkiyetinin paylaşılması yoluyla işbirlikçi tüketim elde etmektir. “Mekândan, becerilere ve eşyalara değin az kullanılan varlıkların parasal veya parasal olmayan faydalar için paylaşılmasına dayanan ekonomik bir model” olarak tanımlanan paylaşım ekonomisi kavramı, ilk olarak Botsman ve Rogers’ın ‘What is Mine is Yours (Benim Olan Senindir) adlı çalışmalarıyla gündeme gelmiştir. Pek çok farklı biçimde nitelendirilmiş bu sistem, günümüzde gig economy, peer economy, renting economy gibi kavramlarla da ifade edilse de literatürde daha yaygın olarak “paylaşım ekonomisi” (Sharing Economy) olarak anılmaktadır (Sundarajan, 2016).

Paylaşım ekonomisi uygulamada karşımıza kısa süreli kiralama, hediye etme, takas, paylaşma, ödünç verme olarak çıkmaktadır. Günümüzde popüler hale gelmesinin sebebi, sistemin temel taşlarının, kapitalist sistemin neden olduğu problemlere alternatif çözüm önerileri sunuyor olmasıdır. Kanımızca paylaşım ekonomisi tüm bunlara rağmen yeni bir kavram değildir. Temel noktada bakacak olursak paylaşım her zaman kapitalist düzene karşı duran bir yapıdadır. Lakin bu “paylaşım” suistimal edilmeye de açıktır.

Kişilerin kullanmadıkları malları kar gütmeksizin paylaşma açması ile başlayan serüven, takas, hizmet maliyetlerini paylaşma, iş ve yetenek paylaşımı ile yoluna devam etmiş; bu çerçevede yatırımcıların fazlasıyla dikkatini çekmiştir. Günümüzde yatırımcıların devreye girmesiyle birlikte, kapital düzene karşı koyan paylaşım ekonomisi, kapitalizm için bir aracı haline gelmiştir. Dolayısıyla sisteme verilmiş olan isim ile ilgili tartışmalar ortaya çıkmıştır. Kanımızca paylaşım ekonomisi bir erişim ekonomisidir. Çünkü paylaşma kültüründe kar amacı güdülmemektedir. Özellikle söz bahis şirketlerin bu sistem içerisinde devreye girmesinin sebebi kar

amaçlıyken, paylaşım ekonomisi olarak nitelendirmenin doğruluğu şüphelidir. Giena ve Fleura’ a göre paylaşım ekonomisi bir “paylaşım” değil esasen erişim ekonomisidir. “Paylaşma, bir şirket birbirini tanımayan tüketiciler arasında aracı olduğunda artık hiçte paylaşım değildir” (Bardhi & Eckhardt 2012). Tüketiciler belirli bir süre başkasının mal veya hizmetlerinden faydalanmak için ödeme yapıyorlar. Bu noktada paylaşım ekonomisine hakim olan sosyal değerden çok faydacı bir değer anlayışı ortaya çıkıyor. Bu durum paylaşım kavramına farklı anlamlar yükleyerek esas anlamından uzaklaştığını gösteriyor. Romer (2015), bu durumu “iyi bir fiilin ölmesi” şeklinde açıklıyor.

Dolvik ve jesnes (2017) paylaşım ekonomisini, bulunduğu teknolojik platformlara atfen “platform ekonomisi” olarak tanımlamaktadır. Yakın (2017), ürünleri satın almak zorunda kalmadan onlardan faydalananların bulunduğu çevrimiçi ortamlar şeklinde ele almıştır. Richardson (2015) online platformlarda az kullanılmış olan kaynakların paylaşım terimi etrafında kar amaçlı veya kar amacı olmadan yapılan alışveriş biçimi olarak tanımlamıştır. Bu paylaşım kültürüne dayalı platformlara örnek olarak Airbnb, Blablacar, Ola, Uber, Lending Club, Wework, Didi Chuxing, Lyft, Zipcar, Freelancer, Zumbara, Freeconomy, Community Exchange Network ve Freecycle Network verilebilir.

Ekonomi ve işletme alanında çalışmalar yapan araştırmacılar, paylaşım ekonomisini sürdürülebilirliğe olan katkısı sebebiyle değer yaratan bir iş alanı olarak tanımlamışlardır (Lamberton ve Rose, 2012; Gansky, 2012; Vaughan, 2016; Bruno ve Faggini, 2017; Mair ve Reischauer, 2017; Yakın, 2017, Kacar ve Ay, 2018, Kiracı ve Kayabaşı, 2017). Sanayi devrimiyle hayatımıza girmiş olan al-yap-kullan-at modeli ve lineer (doğrusal) ekonomi, küresel ekonomiyi etkisi altına almış bir modeldir. Bu model doğal kaynakların üretim yoluyla atığa dönüştüğü tek yönlü bir sistemdir. Doğal kaynakların sonu asla gelmeyecekmişçesine yeterli miktarda olduğu kabul edilir. Doğal kaynaklara olan erişimin kolay olduğu varsayımıyla hareket eden bu sistemde, her kaynak israf edilir ve atık hale gelerek son bulmasının ise ucuz bir yol olduğu savunulur. Bu varsayımlar, içinde yaşadığımız dünyaya fazlasıyla zarar vermiştir. Dünyamız ve insanlık için gerekli olan sürdürülebilirliktir. Lineer ekonomiye ait olan varsayımlar göz önüne alındığında, nüfus artışı, tüketimin had seviyelere çıkması, ekonomik eşitsizlik düzeyi ve kaynaklara karşı olan talebin gün

geçtikçe yükselmesi bu modeli sürdürülemez bir sistem haline getiriyor. Günümüzde aktif olarak kullandığımız bu model, toplum ihtiyaçlarını karşılayamaz bir hale bürünmüştür. Bu modele alternatif olarak kullanılabilecek model ise döngüsel ekonomi modelidir. Paylaşım ekonomisi ve döngüsel ekonomi, al-yap-kullan-at modeline yeni bir boyut getirmektedir. Bu da yeni bir tüketim anlayışının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Şekil 3.5. Al-yap- kullan- at

Döngüsel ekonomi modeli, isminden de anlaşılacağı üzere döngüsel bir süreci ifade etmektedir. Hammadde ve ürünlerin tekrar kullanılarak atık oluşumunun önüne geçen ve atığı geri kazanan, ayrıca kaynakların ve enerjinin en verimli şekilde kullanıldığı bütünsel bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu modelin sahip olduğu en önemli özellik, atık üretiminin önüne geçmesidir. Lineer ekonomi modelinde, her kaynak ve ürün atık olmaya mahkum durumdayken, döngüsel ekonomi modeli atıksız ve sürdürülebilir bir sistemi ifade etmektedir. Döngüsel ekonomi hammadde, doğal kaynak ve ürünlerin değerlerini mümkün olan en uzun süre kadar korumaya gayret eder. Buradan hareketle kaynakları ekonomi içinde en uzun süre tutmayı amaçladığını söylemek mümkün. Döngüsel ekonomi ürün ve hizmetlerin katma değerini ekonomik değer zincirinde maksimize etmeyi, artık atığı minimum seviyede tutmayı ve kaynakların ekonomide çok daha uzun süre kalmalarını hedeflemektedir (Murray, 2017:373).

Döngüsel ekonomi modeli “daha az atık”, “daha fazla sürdürülebilirlik” ve “daha fazla değer” mantalitesi ile hareket eder. lineer ekonomiye has ilkeler al-yap-kullan-at iken, döngüsel ekonomi 3R ilkeleri ile çalışır. 3R, ana eylemleri azalt, tekrar

kullan ve geri dönüştür ilkelerini ifade eder. Ana eylemleri azalt ilkesi, kaynak kullanımının en aza indirilmesi anlamına gelir. Ana eylemleri tekrar kullan ilkesi ürünlerin yeniden kullanılması manasındadır. Geri dönüştür ilkesi ise atık sayılacak hammaddelerin yeniden kullanılarak ekonomiye kazandırılması şeklinde tanımlanabilir.

Şekil 3.6. Döngüsel ekonomi

Literatürde atık kavramına yönelik bir çok farklı tanım ve yaklaşım vardır. Önemli bir husus olduğu buradan dahi bellidir. Yaklaşımlar farklılık gösterse de kabul edilen ortak görüş, belirli bir tüketim sonunda geriye kalan ve/veya istenmeyen kalıntılar biçimindedir. Atıklar ekonomik bir öneme sahiptir. Özellikle ekonomik güçlüklerle mücadele eden ülkelerin doğal kaynaklardan daha fazla yararlanmaları gerekmektedir. Özellikle bu ülkelerin geri dönüşüm ve tekrar kullanım metodlarını hayata geçirerek, atık yönetim politikalarını oluşturmaları gerektiği ortaya konmuştur (Önder & Şahin, 2021: 196).

AB'nin 2015 yılında kabul edilen "Döngüsel Ekonomi Paketi" ve 2019 yılında kabul edilen "Avrupa Yeşil Mutabakatı" temiz ve döngüsel bir ekonomiye geçiş için

uygulanan politikalardandır. Bu doğrultuda hedeflenenler kaynakların daha verimli kullanılması, iklim değişikliğinin ve biyoçeşitlilik kaybının durdurulması, kirlilik oranının azaltılması ve halkın refahının arttırılmasıdır (Veral, 2021:8).

2020’de Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen “Yeni Döngüsel Ekonomi Eylem Planı” bütün sektörlerin döngüsel ekonomiye geçişini desteklemektedir. Kaynakların olabildiği en uzun süre boyunca AB ekonomisine dahil edilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra “sürdürülebilir ürün politikası” ile bütün ürünlerde döngüsel tasarım ve döngüsel iş modellerini destekleyerek çevreye zararlı olan ürünlerin piyasada yerini bulamayacağı belirtilmiştir (Veral, 2021:8).

Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB’ye üye olan tüm ülkelerin iklim değişikliği ve küresel ısınmaya karşı farkındalığını arttırmayı ve 2050 yılına kadar karbon nötr hale getirilmesini hedefleyen düzenlemeler içermektedir. Bu düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir (Önder & Şahin, 2021: 201):

1. AB emisyon ticaret sistemi
2. Üye devletlerin emisyon dışı ticaret sektörlerine ilişkin hedefleri
3. Orman ve arazilerin iklim değişikliğiyle mücadeleye katkısı
4. Taşımacılıkta sera gazı emisyonlarının azaltılması
5. Enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji yatırımları
6. Düşük karbon teknolojilerinin desteklenmesi
7. Florlu sera gazlarının aşamalı olarak azaltılması
8. Ozon tabakasının korunması
9. İklim değişikliğinin etkilerine hazırlanılması
10. İklim değişikliği yatırımları

Genel olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı; döngüsel ekonominin yardımıyla kaynakların verimli kullanılmasının arttırılmasını, çevre kirliliğinin ve iklim değişikliğinin azaltılmasını ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlayan yol gösterici bir niteliğe sahiptir (Önder & Şahin, 2021: 202).

Döngüsel ekonomi modeli kaynak döngüsünü yavaşlatmak ve kapatmak (geri dönüşümde olduğu gibi) için bazı iş modelleri ile birlikte hareket etmek zorundadır. Kaynak döngüsünü yavaşlatarak ulaşılmak istenen sonuç ürün kullanım ömrünü uzatmaktır.

Bir ürün tüketildiğinde (yani satın alındığında) yok edilmiş kabul edilir. Bu ürünlerin tekrar hayata ve ekonomiye kazandırılması bazı iş modelleri ile mümkündür. Bunlardan en önemlisi erişim ve performans modelidir. Erişim performans modeli herhangi bir ürünün sahibi olmadan hatta buna gerek bile kalmadan, ürüne karşı olan ihtiyacımızı gidermek üzerinedir. Bu modelin paylaşım ekonomisinden bahsettiği şüphesizdir. Paylaşım ekonomisine has iş modellerinin, döngüsel ekonomide yüksek potansiyel taşıdığı açıktır.

Ortaklaşa kullanım ve paylaşım ekonomisi kişilerin kendi arasında yaptığı kiralama, hediye etme, takas, paylaşma, ödünç verme hareketleridir. Bu hareket sayesinde ölü olarak kabul edilecek bir malın, tekrar ekonomiye kazandırılması vasıtasıyla kullanım ömrü uzatılmış olur. Ortaya yeni bir değer yargısı çıkar. Bir ürün esasen ona ihtiyacımız olduğu kadar değerlidir. İhtiyacımız sona erdiğinde bu ürün değerini yitirmiş olur. Bizim için değeri tükenmiş olan bir mal başkası için büyük ehemmiyete sahip olabilir. Paylaşım ekonomisinin nimetlerinden faydalanan bu büyük ehemmiyete sahip olan malın dolaşımı sağlandığında, değersiz olarak kabul ettiğimiz ürün değer yaratmaya devam eder.

Tek aracının internet ve yazılım teknolojisi olması yüksek maliyetleri ve mantıksal tüm engelleri yok etmektedir (Veral, 2021: 15). Ayrıca değersiz bir atık gözüyle bakılan bu ürünün tekrar hayata kazandırılması ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Ülke ekonomileri son zamanda sürdürülebilirlik kavramına dikkat çekmektedir. Döngüsel ekonomi ve paylaşım ekonomisi sürdürülebilirliğe olan katkısı ile cazibe merkezi haline gelmektedir.

Airbnb ve Uber gibi şirketler paylaşım ekonomisinde oldukça başarılı olmuşlardır. Tüm dünyaya paylaşmanın mümkün olabildiğini kanıtlamış durumdalar. Değer yaratan bir iş alanı olan paylaşım ekonomisi, daha fazla ürün üretiminin ve daha fazla atığın önüne geçmektedir. Örneğin; kısa süreli konut paylaşımı ve ortak kullanımı, talebi karşılayacağından daha fazla otel yapımının önüne geçecektir (Veral, 2021: 15). Konutlar satın alındıkça konut arzı da artacaktır. Bu da yükselen beton yığınları görüntüsünü oluşturmaktadır. Bu konutların satın alınması yerine paylaşım ekonomisi ile ekonomiye kazandırılması daha az inşaat atığı, daha az arz, daha yeşil bir çevre manasına gelmektedir.

Brachya ve Collins (2016) bu sistemi fazla kapasitenin daha etkin kullanımı şeklinde tanımlamışlardır. Lamberton ve Rose'un (2012) çalışmalarında ise pazarlamacı yönetim sistemleri olarak isimlendirdiklerini görüyoruz. Vaughan (2016) ise kiralama sektöründen yarı yarıya pay alacak yıkıcı bir yenilik olarak nitelendirmiştir.

Ozanne ve ballantine paylaşım ekonomisini bir "tüketim karşıtlığı" hareketi olarak ifade etmiştir. Cohen ve Kietzman (2014), Ernst ve Young' a (2015) göre paylaşım ekonomisi bir sosyal ticaret biçimidir ve temel amacı paylaşarak fayda yaratmaktır. Sosyoloji alanında çalışmalar yapan Belk ve Benkler (2004), bu sistemde para kullanılıp kullanılmadığı ile ilgilenmiştir.

Dünya ülkelerinin kültürlerinde paylaşılan mallar, normal şartlar altında emanettir. Bu malın kullanıldığı süre zarfında kendi malınızı kullanıyormuşçasına sahip çıkılmalı ve mülkiyetini elinizde bulundurduğunuz süre boyunca bu mala bakıp gözeterek ondan fayda sağlanmalıdır. Erişim ekonomisinde bu durumun aksiyle karşılaşıyoruz. Yapılan bir araştırmaya göre, ürünlere sahip olmadan sadece kısa vadede erişim sağlayan tüketiciler, bu ürünlere karşı kayıtsızlık gösteriyor (Bardhi ve Eckhardt, 2012). Bunun nedeni ise psikolojik olarak aidiyetlik hissetmemeleridir. Ürünleri kullanırken sadece kendi çıkarlarını düşünüyorlar. Bu durum ürünlere fazlasıyla zarar veriyor. Böylece marka kalitesi de ortadan kalkmış oluyor. Örneğin Zipcar aracılığıyla araç kiralayan bir kişi, aracın markasının ne olduğunu önemsemiyor. Markayı yalnızca bir hizmet sağlayıcı olarak görüyor. Bu noktada Zipcar gibi şirketler kullanıcılarına ağır yaptırımlar uygulayarak, mala zarar verilmesinin ve marka kalitesinin düşmesinin önüne geçmeye çalışıyor. Daha ilginç olan durum tüketiciler bu yaptırımları seviyor ve daha fazlasını istiyorlar. Bunun sebebini ise ağıdaki diğer kişilere güven duymamaları, yalnızca şirkete güvenmeleri şeklinde açıklamak mümkün. Diğer kullanıcılara da aynı katı kurallar koyulduğu için ürünlere erişirken akıllarında soru işareti olmuyor. Sistemin yürümesi için gerekli olan da, paylaşım sağlanan platformların güven ortamını oluşturmalarıdır.

Stephany (2015) paylaşım ekonomisini mülkiyet sahipliğinin azalmasına yol açan bir değer şeklinde nitelendirmiştir. Fakat Stephany' e göre de paylaşım ekonomisi, paylaşım ile ilgili değildir. Tamamen kiralama ve satmaya yönelik olduğunu ileri sürmektedir. Bu da kapitalizme birleştirilmiş ekonomik bir yapıyı doğuruyor. Paylaşım kavramının gerçek anlamını yitirdiğini iddia eden bir diğer araştırmacı ise

Sundarajan. Sundarajan crowd based capitalism (yığın tabanlı kapitalizm) kavramının uygulamada tam karşılığı olduğunu ele almaktadır (Sundarajan, 2016). Paylaşım ekonomisi kullanım veya sahipliği ifade eden, kapitalizmin yeni kar yaratma fırsatlarından biridir. Buna göre özel mülkiyet belli bir müddet azalacak fakat sonu asla gelmeyecektir (Stephany, 2015). Kar pastasından payını almak isteyen yatırımcılar, daha fazla malın mülkiyetini elde ederek, paylaşım platformlarına sunacaklar. Bu durum Stephany’ nin haklılığının bir kanıtıdır. Belli bir kesim daha uygun bir ürün kiralamak isteyecek ve bu platformları kullanacak, diğer kesim daha fazla ürünle hizmet edecek ve kar marjını arttırmaya çalışacaktır.

Paylaşım ekonomisi, klasik piyasa ekonomilerinden iki özelliği ile net bir biçimde ayrılır (Kurt, 2017; Kaygısız&Demirtaş, 2016). İlki mülkiyet paylaşımıdır. Bir malın mülkiyetini elde etmeden ondan yarar sağlanması, kişiler arasında ki ekonomik sınıfı yok eder. Kişiler belki de hayat boyu sahibi olamayacağı mallara kısa süreli de olsa sahip olabilirler. Başka bir açıdan bakacak olursak mülkiyet paylaşımı sahibi olunan malı satmadan ondan gelir elde edilmesini sağlamaktadır. Normal kiralamadan farkını ise bir örnekle izah etmek mümkündür. Günümüz Türkiye şartlarında ortalama standartlara sahip 3+1 bir dairenin maliki, burayı klasik kiralama modeliyle, bir yıllık sözleşme ile kiraladığında aylık elde edeceği ortalama gelirin 2000 ile 3000 lira aralığında, yıllık ortalama gelirin ise 24000 ile 36000 lira aralığında olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu daire “paylaşımlı odalar” şeklinde, her bir odanın ayrı kişilere, kısa süreli olarak, ticari platformlar üzerinden paylaşım açılması şeklinde kiralanırsa, dairenin yalnızca bir odasından elde edilecek olan ortalama aylık gelir 2000 ile 3000 lira arasındadır. Bu şekilde yapıldığında dairenin tamamından elde edilecek aylık ortalama gelir 12000 lira, yıllık ortalama gelir ise 140000 lira civarlarındadır. Ayrıca bu şekilde odayı kiralayan kişi internet, su, ısınma, elektrik gibi giderlere de para ödememektir.

İkinci özellik ise; bu faaliyetlerin internet ortamında kurulan sosyal medya platformları ve ticari platformlar üzerinden gerçekleştirilmesidir. Bu platformlar paylaşım sırasında karşılıklı güvenin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadırlar (Kurt, 2017; Kaygısız&Demirtaş, 2016). İlk örnekten hareketle bir daire, aylık bazda klasik metodla kiralandığında, kiralayan kişiye bireysel olarak güvenme zorunluluğu doğmaktadır. İkinci örnekte ise kişinin mala erişmek için kullandığı çevrimiçi

platform güven ortamını oluşturmaktadır. Kişinin verdiği zararlardan bu platform sorumlu olmaktadır. Verilen zarar bu şirket tarafından karşılandıktan sonra, zarar veren kişiye tazmin ettirilmektedir. Diğer taraftan bakacak olursak, bu oda internet sitesinde yazılı özellikleri taşıyor veya sitedeki görsellerle uyuşmuyorsa, çevrimiçi platformlar aracılığıyla odayı kiralayan kişi, ev sahibini bu platforma şikayet ediyor ve yaptırımlar ona göre uygulanıyor. Karşılıklı iki taraf açısından da güven ortamının platform sayesinde oluşturulması müşteri memnuniyetini oldukça arttırmaktadır. Kişisel güven mekanizmasının oldukça uzağında olan bu koşullar paylaşım ekonomisini klasik piyasa modellerinden kuvvetli bir şekilde ayırmaktadır.

3.5. Paylaşım Ekonomisinin Sınıflandırılması

Botsman ve Rogers çalışma prensibi öncekilerden daha farklı web sitelerinin varlığını fark ettiler ve araştırmalara başladılar. Farklı nesneler üzerinde alışveriş yapılmasını sağlayan bu 50 farklı siteyi “collaborative consumption networks” adı altında toplayarak, ortaklaşa kullanım hareketini oluşturdular. Böylece paylaşım, kiralama, ortak kullanım ve takas imkanı sunan web siteleri, ortak kullanım ağları adı altında bir bütünü oluşturmuştur. Botsman ve Rogers araştırmalara devam ederken, aradan geçen kısa bir süre sonra bu sayının 1500’ ün üzerine çıktığını ifade ediyorlar.

Collaborative consumption networks “işbirlikçi tüketim” şeklinde dilimize çevrilebiliyor. Ancak bu sistemde tüketim değil de, bir kişi için kullanılmayacak olan bir malın ihtiyacı olanlar tarafından tekrardan kullanılabilmesi söz konusu olduğu için, “tüketim” yerine “kullanım” sözcüğünü seçmek yerinde olacaktır. Ayrıca işbirlikçi kelimesi lisanımızda kötü ve olumsuz bir anlam taşıdığı için bunun yerine de “ortak” kelimesini kullanmak isabetli olacaktır. Böylece “Collaborative consumption networks” ifadesi dilimizde “ortak kullanım ağları” biçiminde yer almıştır. Literatürde işbirlikçi tüketim olarak ifade edilmiş ise kaynağın aslı bozulmayarak aktarılacaktır.

Ortak kullanım ağlarının sistematığı Türk kültürü ile uyuşmaktadır. Köylerimizde bir çiftçinin traktörü varsa bunu bütün köylü kullanırdı. Köylerimizde sıkça kullanıldığını gördüğümüz icar, aynı prensiple çalışmaktadır. Tarlasında tarım yapmayan bir köylünün tarlası diğer çiftçiler tarafından ekip biçilir, bunun karşılığında üründen elde edilen gelirin bir kısmı tarla sahibine verilir. Yine aynı

şekilde doğu bölgelerine baktığımızda büyük aile yapılarının aynı mülkü paylaştığını, ortak bir yaşam tarzı içerisinde bulunduklarını görüyoruz. Verilen bir kap şeker karşılığı geriye götürülen çay dahi paylaşım ekonomisinin en ilkel hallerindendir. Bu örneklerin yapısal merkezinde “paylaşım” vardır.

Ortak kullanım ağları adı verilmiş olan web sitelerinin, işleyiş prensibi de mal veya hizmetlerin daha geniş bir kitle tarafından ortak kullanılmasıdır. Ortak kullanım ağlarında da paylaşım esastır. İnternet, yalnızca bu paylaşım ortamının çok daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamaktadır. Buradaki anlayış tarzı ise bir ürünü kullanabilmek için illaki sahibi olunmasına gerek olmamasıdır. İnternet ortamında bir mala veya hizmete daha hızlı erişerek, onun faydalarından yararlanmaktır. Ortak kullanım ağlarının mantelitesinde bir ürüne sahip olmak, onun işlev ve kullanımından fayda sağlamaktan daha iyi değildir. Amaç gereksiz tüketim yerine, ihtiyaç duyulan mal veya hizmetin ortak kullanımını sağlamaktır.

Time dergisi 2011 yılında dünyayı değiştirecek olan 10 büyük fikirden birinin “ortak kullanım ağları” olduğunu duyurmuştur (Walsh, 2011). Bu sistem daha az tüketim, daha az para ve enerji harcama anlamına gelmektedir. Ayrıca daha az atık ve daha sürdürülebilir yaşam biçimi olduğunu söylemek mümkün.

Ortak kullanım ağlarında ele alınması gereken başka bir husus takas kavramıdır. Takas, iki farklı ürünün karşılıklı el değiştirmesidir. Klasik metotta takas ortamını yaratmak bir hayli zordur. A kişinin malına B, B kişinin malına da A kişinin ihtiyaç duyması gerekmektedir. Ortak kullanım ağlarında ise bu husus gayet basittir. İstek ve arzular profile kayıtlıdır. Arz talep dengesi bu şekilde oluşmaktadır. İhtiyaç olan mal veya hizmet, sahibi tarafından takas yapılabilir olarak seçilmiş ise kimseyle karşılıklı anlaşılmasına gerek kalmadan, site üzerinden takas gerçekleştirilir. Buradaki takas indirect'tir.

Paylaşım ekonomisi en basit haliyle ortak kullanımı ifade eder. Literatürde paylaşım ekonomisinin sınıflandırması yapılırken, ortak kullanım ağlarına yönelik bir sınıflandırma yapıldığı için, bu çalışmada da ortak kullanım ağlarının sınıflandırılması yapılacaktır. Botsman ve Rogers, What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption isimli eserlerinde, ortak kullanım ağlarını üç farklı sınıfa ayırarak incelediklerini ifade etmişlerdir. Bu 3 grup ürün servis sistemleri, yeniden dağıtım pazarları, işbirlikçi yaşam tarzları şeklindedir.

3.5.1. Ürün Servis Sistemleri

Ürün servis sistemleri, kişi veya şirketlerin sahip olduğu ürünleri paylaşma olarak ortak kullanım yaratmasıdır. Bir servisin birden fazla ürününü bir firma aracılığıyla paylaşmadır. Kişilerin kendi aidiyetliğinde bulunan ürünlerin ise peer to peer yani elden ele paylaşılması veya kiralanmasıdır. Bir ürüne sahip olmadan kullanma veya kiralanması sistematığı ile çalışır. Ürün servis sistemlerinde bu malın kullanıldığı süre kadar ödeme yapılır. Botsman ve Rogers’a göre ürün servis sistemleri ürün kullanım ömrünü arttıracak gibi kişilere ait olan ürünlerin ise paylaşım doğrultusunda faydasının maksimize edilmesini sağlamaktadır.

Günümüzde bir malı kullanmak ve mala rahat erişebilmek, malın kendisine sahip olmaktan çok daha değerlidir. Botsman ve Rogers bu durumu maddilikten çıkmanın (dematerialization) yararları olarak ifade etmişlerdir. İçeriğin maddi olmaması beraberinde daha ucuz bir ortamı getirmektedir. Botsman ve Rogers, bir ürüne sahip olmak yerine ona internet üzerinden erişim sağlamanın “servis” ve “deneyim” satın almak olduğunu ifade etmektedirler. Bu sistemde kullandığın kadar öde mantığı olduğu için bir bedel ödenmesi esastır. Yaygın olarak kullanılan ürün servis sistemleri tablo 3.5.’te özetlenmektedir.

Kullanıma Dayalı Ürün Servis Sistemleri		
İşbirlikçi Tüketim Biçimi	Uygulama Şekli	Örnekler Uygulamalar
Araba	Kişiden kişiye kiralama	RelayRides
	Firmalardan Kişiye kiralama	CarShare, Zipcar, car2go
	Yolculuk paylaşımı	Ucuza Gidelim
Bisiklet	Kişiden Kişiye	Spinlister
	Ortak Kullanım	Bixi
Oyuncak	Kişiden kişiye kiralama	Toy Rental Club, BabyPlays
Kıyafet	Kişiden kişiye kiralama	Rent the Run Way
Kitap	Kişiden kişiye kiralama	BookRenter, Textbook Rentals, Campus Book Rentals
	Firmadan kişiye Kiralama	Netflix, iTunes
Çeşitli Eşyalar	Kişiden kişiye kiralama	Zilok
Çeşitli Eşyalar	Komşuluk ilişkilerine dayalı kiralama	Neighbour Goods
Ürünün Kullanım Süresine Dayalı Ürün Servis Sistemleri		
İşbirlikçi Tüketim Şekli	Uygulama Şekli	Örnek Uygulamalar
Ürün	Ürünlerin kullanım süresi boyunca verilen hizmetler	AT&T, Xerox, Steelcase, Pitney Bowes, IBM
	Ürünün bakım onarımı ile ilgili paylaşım	Mechanical Turk, Denim Therapy, Steelcase

Tablo 3.5. Kullanıma dayalı ürün servis sistemleri (Kaygısız ve Demirtaş, 2016: 571)

Botsman ve Rogers ürün servis sistemlerini iki gruba ayırmaktadır. Bunlardan ilki kullanım ürün servis sistemleri (Usage PPS), ikincisi uzun ömürlü ürün servis sistemleridir (extened-life PPS).

Kullanım ürün servis sistemlerinde, bireyin ya da bir şirketin sahipliğinde bulunan ürünün, kullanıcılar tarafından bir servis aracılığıyla kullanımının paylaşılmasıdır (Kaygısız&Demirtaş, 2016: 571). Bu ürünlere örnek olarak araba, konut, ev aletleri, el çantası, kayak kıyafetleri, bebek malzemeleri, doğum eşyaları, güneş panelleri örnek verilmektedir. Botsman ve Rogers ise,

- Yüksek rölanti kapasitesine sahip olan ürünler,
- Moda sebebi kullanımı sınırlı ürünler,
- Geçici ihtiyaçlar,
- Kullanıldıktan sonra anlamını yitiren ürünler,
- Yüksek maliyetli ürünler olarak çeşitlendirmiştir.

Uzun ömürlü ürün servis sistemleri ise ürün tamiri, bakımı ve onarımını kapsamaktadır. Bu sistemde ürünlerin atılmasının önüne geçmek, gerekli tadilatı yaparak ürüne daha uzun süre sahiplik kazandırmak esastır. Böylece yeni bir ürüne erişimde bulunma olasılığı da kalkmış olur. Kısaca bir ürünün satın alındıktan sonraki süreçte, ürünün servisi tarafından gerekli bakımın yapılması ile ürün ömrünün uzatılmasıdır.

Bu sınıf, uygulamada karşımıza sürüş paylaşımı, araba paylaşımı, bisiklet paylaşımı, oyuncak paylaşımı, film kiralama biçimlerinde çıkmaktadır. Aynı yere seyahat edecek olan insanlar arabayı paylaşabilirler. Liftshare, Zimride, Nuride gibi siteler buna imkan tanımaktadır. Örneğin Zipcar kullanıcılarına zipcard denilen bir kart sağlamaktadır. Bu kart belli bir zaman dilimi için rezervasyon sağlamaktadır. Arabalar şehrin çeşitli yerlerinde bulunmaktadır ve bu karta sahip olan kullanıcılar, arabalara kartlarını takarak kartın sınırı dolana kullanabilmektedir. Whipcar, RelayRides, Getaround gibi siteler birbirlerine yakın yaşayan kişilerin araçlarını kiralamalarına imkan tanımaktadır. Bixi, Smartbike gibi örnekleri olan bisiklet paylaşımı, şehirde ortak kullanıma hazır şekilde bulunan bisiklet kiralama servisleridir. Netflix, Renttherunaway, Lend A Round gibi sitelerde film kiralama servislerine örnek olarak verilebilir.

3.5.2. Yeniden Dağıtım Pazarları

Kişilerin sahip oldukları fakat ihtiyaç duymadıkları malların, belirli bir süre sınırı içerisinde başkalarıyla paylaşılması veya ortak kullanılmasıdır. Yeniden dağıtım pazarlarını ürün servis sistemlerinden ayıran en önemli özelliği ise profesyonellik gerektiren bir ticari faaliyet olmayışıdır. Burada paylaşım daha amatörce yapılmaktadır (Botsman & Rogers: 2010). Kullanılmış olan eşyaların tekrardan kullanılmasına olanak tanıdığı için eşyaların çöp hale gelmesinin önüne geçer, eşya tekrar değer kazanır. Eşyaların ihtiyaç sahipleri tarafından tekrar kullanılır hale gelmesi sebebiyle, gereksiz tüketim ortadan kalkar. Cüzi miktarlar söz konusu olduğu için kişilerin ekonomik yaşantılarını dengede tutmalarını sağlar. Ayrıca bu mal döngüsü parayla yapılabildiği gibi paranın kesinlikle gündeme gelmediği bir şekilde de yapılmaktadır. Yeniden dağıtım pazarlarına yönelik örnekler tablo 3.6.'da gösterilmektedir.

İşbirlikçi Tüketim	Uygulama Şekli	Uygulama Örnekleri
Konut	Bireylerarası takas	Home Exchange, Love Home Swap, Exchange Zones
Araba	Kurumdan bireye takas	Otoekspres
	Bireylerarası takas	Swapz
Kitap Takası	Bireylerarası takas	BookMooch, Booksfreeswap, PaperBackSwap
Giyim Takası	Bireylerarası takas	Kizoodle, MakeupAlley (Makyaj), Swapstyle, clothing swap
DVD, Video oyun Takası	Bireylerarası takas	SwapDVD, SplitGames, Swap My Games, Goozex, Swapadvd
Oyuncak Takası	Bireylerarası takas	BrickSwap, swap.com, ToysToTrade, Peace.Love.Swap
Çeşitli Ürünler	Bireylerarası takas	Swap.com, my subscription addiction

Tablo 3.6. Yeniden dağıtım pazarları (Kaygısız ve Demirtaş, 2016: 572)

3.5.3 İşbirlikçi Yaşam Tarzları

Paylaşım ekonomisi modelinin bir başka grubu ise ortaklaşa (işbirlikçi) yaşam tarzlarıdır. Bu modele hizmet eden uygulamalarda yalnızca fiziksel ürünlerin paylaşıldığını ifade etmek kesinlikle yanlıştır. Zaman takası, beceri paylaşımı, para ve alan paylaşımı da yapılabilmektedir. Burada eşya paylaşımı, eşya takası ve kullandığın kadar öde mantelitesi devrede değildir. Ortaklaşa yaşam tarzları mal değil, bir hizmet paylaşımını ifade eder. Benzer zevk ve ilgi alanlarına sahip insanların beceri, para, zaman ve alan paylaşımında bulunmasıdır. Ortaklaşa yaşam

tarzları mantelitesine göre bunların hepsi paylaşılabılır veya takas edilebilir. Bir kişi beceresi olan ve kendini geliştirdiği bir alanda web site üzerinden diğer kişilere eğitim verebilir. Diğer kişilerden de yine bu sistem üzerinden kendini geliştirmek istediği bir alanda kurs alabilir. Bu beceri paylaşımına bir örnektir. Yine aynı şekilde yaşanılan konutta boş bir alanı veya odayı paylaşmakta ortaklaşa yaşam tarzlarına örnek olarak verilebilir. Bu gruba hizmet eden popüler uygulamalar tablo 3.7.’de gösterilmektedir.

İşbirlikçi Tkretim şekli	Uygulama rnekleri
Konut paylaşımı	Airbnb, Couchsurfing, VRBO, HomeAway
Çalışma alanı paylaşımı	Citizen Space, Hub Culture
Bahçe paylaşımı	Shared Earth, Landshare, Urban Gardenshare
Park Alanı paylaşımı	Parkatmyhouse
Yolculuk paylaşımı	BlaBlaCar, Uber, Lyft
Zaman, İş paylaşımı	Dave Zillion, Ithaca Hours, Task Rabbit
Beceri paylaşımı	Brooklyn Skillshare, Neeboz
Yemek paylaşımı	Neighbourhood, Thuisafge haal, Foodsharing, Doughbies, Suppershare
Komşuluk paylaşımı	Thuisafge haald, casserole club
Finansal paylaşım	Lending Club, Lending Tree, Lending memo, Zopa, Prosper

Tablo 3.7. İşbirlikçi tkretim (Kaygısız ve Demirtaş, 2016: 573)

3.6. Paylaşım Ekonomisinin Yapısal zellikleri

Paylaşım ekonomisi modeli işleyebilmesi ve süreklilik arz edebilmesi için bazı prensiplere sahiptir. Bu prensipler, yabancılar arası güven, kritik kütle, paylaşılana inanç ve rlantı kapasitesidir (Botsman & Rogers: 2010).

3.6.1. Yabancılar Arası Güven

Paylaşım ekonomisinin sürdürülebilmesi için gereken en önemli prensip güvendir. Neticede güvenilmeyen bir platformda malı paylaşıma açmak veya bir malı kullanmak için bu sisteme başvurmayı kimse istemez. Aslolan, güven ortamının oluşturulmasıdır. İnsanların birbirlerine olan karşılıklı güveni paylaşım ekonomisi için yeterli değildir. Birbirini tanımayan kişilerin karşılıklı olarak güven sağlaması da mümkün değildir. Bu güven ortamının web sitesi tarafından sağlanması gereklidir.

Paylaşım ekonomisi özellikle web sitelerinin geri besleme özelliği sayesinde güven ortamını oluşturmaktadır. Her kullanıcının bir profile sahip olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu kullanıcı ile ilgili yapılan yorumlar genel manada olumsuz ise insanların bu kullanıcıyla mal paylaşımı veya takası yapmadığını görmekteyiz. Web siteleri güvenilirlik boyutunu kullanıcıların kendisine bırakmış durumdadır. Bir kontrol mekanizması yoktur.

Güven ortamının sağlanmasında başka bir özellik, bu paylaşımda para devreye giriyor ise bunun korunmasıdır. Para çoğu web sitede koruma altına alınıyor. Doğrudan karşı tarafa ücretin gönderilmesi yerine, ücret bu web sitesine yükleniyor ve mal karşı tarafa geçmeden para, malı gönderene geçmiyor. Mal karşı tarafa geçtiğinde sistem üzerinden onay yapılarak paranın aktarımı sağlanıyor.

Yabancılar arası güven hususu paylaşım ekonomisi için oldukça önemlidir. Güven sağlanamaz ise ortada bahsedebileceğimiz bir paylaşım ekonomisi kalmaz. Literatür incelendiğinde paylaşım ekonomisinin karanlık yüzü olarak tanımlanan, güven ortamının sağlanamaması sonucu ortaya çıkan problemliler, gelişmekte olan yeni bir modelin önüne set çekmektedir. Türkiye’de paylaşım ekonomisinin sadece bazı girişimlerle sınırlı kalmasının temel nedeni de budur.

3.6.2. Kritik Kütle

Kritik kitle (kütle) sürdürülebilirlik açısından ulaşılması gereken niteliksel ve niceliksel talep düzeyidir. Paylaşım ekonomisinin varlığını devam ettirebilmesi için çok seçeneği sunuyor olması gereklidir. İnsanlar her istediklerine erişiyor olabilmeliler. Bunun nedeni geniş bir kitleye hitap edebilme amacıdır. Geniş kitleye hitap edebiliyor olmanın önemi ise insanların birbirinin yaptıkları hareketleri yapacak olmasıdır. Robert Cialdini’ye göre insanlar, birbirlerinin davranışlarını taklit etmektedir. Bir paylaşım platformunu ne kadar çok kişi kullanıyorsa, bu kişiler daha fazla insanı kullanmaya teşvik edeceklerdir. Bu sebeple her kullanıcı önemli ve değerlidir.

3.6.3. Paylaşılan İnanç

Paylaşılan kavramı herkesin kullanım hakkına sahip olduğu kaynakları kapsamaktadır. Zamanın değişimiyle birlikte internet yeni paylaşılanlar doğurmuştur. Bir şey ne kadar çok paylaşım hareketinin gündeminde yer alırsa, onun paylaşılarak da kullanılabileceğine yönelik inanç o kadar büyümektedir.

3.6.4. Rölanti Kapasitesi

Tek bir defa kullanmak için sahip olduğumuz nesnelerin ömrü, kullanıldıktan hemen sonra esasen bitmiş demektir. Bir malın kullanım ömrü ne kadar kullanıldığı ile her zaman doğru orantılı değildir. Bir malı çok kullanmak, ömrünü tüketmek manasına gelmemektedir. Bu sadece yıpranmasını arttırır. Kullanmadığımız eşyalar ömrünü yitirmiş eşyalar olarak kabul edilebilir. Çünkü bir mal sahibine değer sağladığı kadar görevini yerine getirmiş olur. Paylaşım ekonomisinin ortaya çıkış gayesi sahip olunan fakat kullanılmayan malların kullanılabilir hale getirilmesi ile ilgilidir. Kullanılmayan her malın bir kullanım kapasitesi taşıdığı aşikardır. Örneğin devlet mülkiyetine dahil olup tarım yapmaya uygun araziler bulunmaktadır. Fakat kullanılmadıklarından ölü bir hale bürünmüşlerdir. Bu kullanılmayan kapasitenin, paylaşım ekonomisi vasıtası ile ülke ekonomisine kazandırılması mümkün kılınabilir. Ayrıca toprağın ekilip biçilmesi, aslolan değeri kazandırır. Toprağı canlı tutar.

Kullanılmayan kıyafetler, eşyalar, bir kere kullanılıp terk edilmiş ve atıl hale gelmiş olan her şey bir kullanım kapasitesine sahiptir. Bu eşyaya ihtiyaç duyan birileri her zaman vardır. Kimilerinin atığı, kiminin ihtiyacı halindedir. Kullanılmayan kapasitenin aktif hale gelmesi, muntazam bir döngü ve daha az atık demektir. İşte burada paylaşım ekonomisinin döngüsel ekonomiye hizmet ettiğinin bir göstergesidir.

3.7. Paylaşım Ekonomisinin Dinamikleri

3.7.1. P2P Teknolojileri

P2P yani peer to peer, kişiler arası doğrudan etkileşimi anlatmak için kullanılan bir tabirdir. Peer kelime anlamı olarak eş manasına gelir. Paylaşım ekonomisinde karşılıklı her iki tarafında üretici olabildiğini daha önce izah etmiştik. Kişiler burada hem üretici hem de tüketici rolünde olabilirler. Kişiden kişiye doğrudan paylaşımın tek aracısı sosyal ağlardır. Bu da doğrudan iletişim ve etkileşimin sağlanması için çok büyük bir nimettir. Peer to peer, çift taraflı paylaşım olanağı tanıyan bir pazar yeri olarak nitelendirilebilir.

3.7.2. Topluluğun Canlanması

Paylaşım ekonomisinin işlevsel olarak devam etmesi onu kullanan toplumun yapısına bağlıdır. Toplum paylaşım ekonomisini ne kadar çok kullanırsa, bu mecradaki verimlilik bir o kadar artacaktır. Yaşam zorluğu, insanların ihtiyaç duydukları şeye maddi durumlardan dolayı sahip olamaması, gelecek kaygısı ve ekonomik tüm etkenler toplumu paylaşım ekonomisini kullanmaya itmiştir. Bu durum topluluğun canlanması şeklinde yorumlanmıştır. Günümüzde paylaşım ekonomisine katılım giderek artmaktadır. Ortak kullanım ağlarında oluşan topluluğa dahil olan insanlarda aidiyetlik ve aynı amaca sahip olma hissiyatının arttığı da gözlemlenmiştir. Bir topluluk bilinci oluşmuş durumdadır.

3.7.3. Çevresel Kaygılar

Tüketim beraberinde çevresel sorunları meydana getirir. Özellikle gelişen teknoloji ile birlikte insanların çevresel sorunlara karşı farkındalığı ve duyarlılığı artmış durumdadır. Çünkü çevresel problemler tüm dünyayı sarmış haldedir. Ortak kullanım, tüketimi azaltması sebebiyle daha sürdürülebilir bir yaşam formu oluşturmaktadır. Bunun bilincinde olan topluluk tüketim kavramının yerine paylaşma veya erişim kavramını oturtmuştur.

3.7.4. Maliyet Bilinçliliği

Paylaşım ekonomisinin insanlar tarafından bu kadar çok tercih edilmesinin sebebi paylaşım hareketinin daha ekonomik olmasıdır. Bir gece giyilecek elbiseyi almak yerine bir geceliğine kiralamak daha mantıklıdır. Diğer yandan bu elbiseye aynı şekilde sahip olan kişi ise bu elbiseden gelir etmeye başlamaktadır. Kısacası paylaşım ekonomisi daha önce yapılan bir hatanın da önüne geçmektedir. Sahip olmadan kullanmak veya sahip olunanı gelir elde etmek suretiyle paylaşım platformuna sunmak her iki açıdan da ekonomik olarak oldukça cazibeli. Bir daire satın alındığı zaman sadece o daire kişiye ait olur fakat ortak kullanım bilinciyle hareket edilirse paylaşım platformundaki bütün daireler kişininindir.

4. TAŞINMAZ MÜLKİYETİ' NİN, PAYLAŞIM EKONOMİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Literatür incelendiğinde mülkiyet paylaşımı hususunun özellikle miras yoluyla süregeldiği görülmektedir. Elbirliği mülkiyeti ve paylı mülkiyet üzerine olan araştırmalar dikkat çekmektedir. İster elbirliği mülkiyeti, ister paylı mülkiyet olsun bunlar bir mal üzerindeki mülkiyet hakkına aynı anda birden fazla kişinin sahip olduğunu ifade eder. Mülkiyet hakkının mal üzerinde sahiplik, kullanma, yararlanma, istifade etme, başkasına devretme başta olmak üzere bir çok yetki tanıdığını daha önce ifade etmiştik. Ayrıca mutlak bir hak olduğundan herkese karşı ileri sürülebilir. Bu sebepten mülkiyet çeşitleri olarak ele alabileceğimiz elbirliği mülkiyeti veya paylı mülkiyete sahip olan kişiler içinde bu yetkiler geçerlidir. İkisi arasındaki fark paydaşların tasarrufta bulunurken birlikte hareket edip etmemesi üzerinedir. Elbirliği mülkiyetinde paydaşlar beraber hareket etmek zorundayken, paylı mülkiyette böyle bir zorunluluk yoktur.

Konudan hareketle kavram karmaşasına mahal vermemek için belirtmekte fayda vardır ki, anlatılmak istenen mülkiyet paylaşımı hususunun bunlarla ilgisi yoktur. Bu noktada ifade edilecek olan “mülkiyet paylaşımı” paylaşım ekonomisi ile oluşan yeni bir paylaşma metodudur. Ayrıca çalışmanın bu bölümünde çizilen çerçeve ise taşınmaz mallar üzerinedir. Paylaşım ekonomisi aracılığıyla paylaşma açılan taşınmaz mallara ait yeni bir mülkiyet paylaşımı anlayışı üzerine olacaktır. Bu husus literatürde daha çok “paylaşım ekonomisi” olarak ifade edilmesinin sebebidir. Esaslı noktada paylaşım ekonomisini “erişim ekonomisi” olarak ifade etmek oldukça doğru olacaktır.

Çalışmanın bu bölümünde taşınmaz malların yeni mülkiyet paylaşımı anlayışı doğrultusunda yarattığı “değer” kavramı sorgulanacak, bu değer “mülkiyet-verimlilik” perspektifinde de incelenecektir. Bu noktada mülkiyet- verimlilik hususu literatürde özel mülkiyet- kamu mülkiyeti ayrımı üzerineyken, yeni bir değer anlayışının verimliliğe olan etkisi sorgulanarak süregelen tartışmalara yeni bir pencere açılacaktır.

Konu izah edildikçe esasen Türk hukukunda bu yeni paylaşım metodunun yıllardır güçlü bir şekilde uygulandığı anlaşılabacaktır. Bu uygulamalarla ortaya atılan görüş

desteklenecek, iki hususun aynı temelle ayakta durduğu gerçeği ortaya konulacaktır. Türk hukukundaki anlayışın, paylaşım ekonomisindeki “platform ekonomisi” anlayışından uzak olması ile ayrıldığı ifade edilecektir. Son olarak mülkiyet hakkının bu uygulamalar doğrultusunda zarar görüp görmeme noktasında mülkiyet çeşitleri ve irtifak hakları göz önüne alınarak tartışılacaktır.

4.1. Mülkiyet Paylaşımı

Mülkiyet paylaşımı basitçe taşınmazın mülkiyet hanesinde birden fazla kişinin yer alması durumudur. Tek başına malik olan kişinin malını paylaşması için, tam olan hissesinin belli bir bölümünü başka bir kişiye devretmesi gibi düşünülebilir. Bu durumda taşınmazın birden fazla maliki olur ve taşınmaz üzerindeki mülkiyet hakkını paylaşmış olurlar. Başka bir örnek olarak devre mülk akla gelmektedir. Devre mülk hakkı 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu’nun 57. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre “mesken olarak kullanılmaya elverişli bir yapı veya bağımsız bölümün ortak maliklerinden her biri lehine bu yapı veya bağımsız bölümden yılın belli dönemlerinde istifade hakkı, müşterek mülkiyet payına bağlı bir irtifak hakkı olarak kurulabilir”. Bu hakka devre mülk hakkı denir ve sahibine “devre mülk hakkı sahibi” veya “ortak malik” denilmektedir. Mülkiyet hakkının paylaşılmasına bir diğer örneği ise mirasçılar oluşturmaktadır. Varislere intikal eden taşınmazlar üzerinde de yine mülkiyet paylaşımı söz konusudur. Çoğu çalışmada ortak mülkiyetin daha verimsiz olduğu ortaya konmuştur.

Bahsi geçen örneklerin ortak noktası taşınmazın mülkiyet hanesinde, taşınmazı paylaşan kişilerin tamamının isminin bulunmasıdır. Literatürde söz edilen mülkiyet paylaşımı hususu tam olarak budur. Birden fazla malik, birden fazla hisse, ortak kullanım ve birlikte hareket etme olguları karşımıza ortak mülkiyet veya mülkiyet paylaşımını çıkarmaktadır.

Tüketim kavramından bahsederken ortaya çıkan genel yargının bir malın tüketilmesi ile değerinin yok olduğu hususunu paylaşmıştık. Tüketmenin yok etmek, ortadan kaldırmak ile aynı anlamlar taşıdığını söylememiz ne yazık ki mümkün. Eğer bir taşınmaz satılmak istenmiyorsa değerinin bir önemi yoktur. Çünkü satılmadığı sürece ekonomik bir değere sahip olduğunu söyleyemeyiz. Örneğin bir taşınmazın maliki piyasaya göre taşınmazının bir meblaya tekabül ettiğini söyleyebilir lakin burayı

devretmediği müddetçe bu mebla bir fayda sağlamayacaktır. Fakat bu taşınmazın mülkiyeti farklı uygulamalar doğrultusunda paylaşıldığında, sahibi için ekonomik bir değere sahip hale gelebilmektedir.

Paylaşım kavramı olarak bir şeyin ortak mülkiyeti anlamına gelir. Ortak mülkiyet ise mülkiyetin paylaşıldığı durumunu karşımıza çıkarır. Paylaşım ekonomisine yönelik tanımlamalarda bulunan bazı araştırmacılar, bunun esaslı noktada bir mülkiyet paylaşımı olduğunu kabul etmiştir. Örneğin Stephany (2015) paylaşım ekonomisinin mülkiyet paylaşımı ile çalıştığını, özel mülkiyetin bu doğrultuda azalacağını fakat bu sistemde mülkiyetini paylaşacak kişilere de ihtiyaç olduğundan sona ermeyeceğini ifade etmiştir.

Tüm bunlardan hareketle taşınmazlar özelindeki mülkiyet paylaşımı (erişim ekonomisiyle birlikte); tüketilerek değerinin yok edildiği kabul edilen bir taşınmaz malın, tekrar hayata ve ekonomiye kazandırılması sistemi olarak tanımlanabilir.

Paylaşım ekonomisinin yarattığı bu yeni mülkiyet paylaşımı anlayışı Türk hukukunda anılan metottan farklılık arz eder. Türk Medeni Kanunu'nun 683. maddesinde ve devamında mülkiyet, hak sahiplerinin sayısına göre tek başına mülkiyet ve birlikte mülkiyet olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Birlikte mülkiyet ise elbirliği mülkiyeti ve paylı mülkiyet olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Birlikte mülkiyet, ortak mülkiyeti anlattığından bir mülkiyet paylaşımı söz konusudur. Paylaşım ekonomisinden kaynaklanan mülkiyet paylaşımı, taşınmazın mülkiyet hakkı sahibi ister tek isterse birden fazla kişi olsun yine paylaşılmaya açıktır. Paylaşım ekonomisi mülkiyet hakkı sahibinin kaç kişi olduğu ile ilgilenmez. Sahibi kaç kişi olursa olsun bu taşınmazı sahibi olmayan kişilerin kullanımına ve yararlanmasına sunmak ile ilgilenir. Bu da yeni bir paylaşım metodunu gözler önüne sermektedir. Paylaşım ekonomisi taşıdığı bu paylaşım anlayışıyla uygulamada Türk Medeni Kanunu'nun 779. maddesi ve devamında ifade edilen irtifak hakları ile benzerlik göstermektedir.

Paylaşım ekonomisi ilk ortaya çıktığı dönemde bünyesinde her ne kadar paylaşım kavramının saflığını barındırıyorsa, günümüzde ne yazık ki bundan söz etmek mümkün değildir. Kar gütmekten uygulanan paylaşım hareketi, bu sisteme dahil olan büyük sermayeler sonucu kar amaçlı paylaşıma dönüşmüştür. Bir kar marjından söz ediliyorsa, bunu paylaşım kavramından uzaklaştırmak gerekmektedir. Taşınmaz malın tamamına veya belli bir kısmına geçici süreliğine sahip olmak isteyen kişi, site

üzerinden erişim sağlayarak belli bir meblağ para ödemektedir. Esaslı noktada ürünlere bir platform aracılığıyla erişim sağlanması ile sistem devam ettiğinden paylaşım ekonomisini “erişim ekonomisi” veya “platform ekonomisi” olarak isimlendirmek yerinde olacaktır. Netice itibariyle taşınmaz malın kısa dönem kiralandığını ifade etmekte yanlış olmayacaktır.

Erişim ekonomisi için taşınmazın mülkiyetinin paylaşıldığını söylemek tam anlamıyla doğru bir ifade değildir. Malını erişime açan kişi bunu mülkiyet hakkına dayanarak yapmaktadır. Fakat taşınmazın mülkiyetini paylaşmaz. Mülkiyet hakkının kişiye sunduğu kullanma ve yararlanma yetkilerini, bir meblağ karşılığı başka kişilere kullandırılması şeklinde ifade etmek daha yerinde olacaktır. Taşınmazın kullanma ve yararlanma yetkilerinden gelir etme maksatı olan şirketler, sistemdeki çarkları çevirir. Böylece günümüz uygulanma koşullarından hareketle erişim ekonomisi, taşınmaz malı faydalı ömrü boyunca ticari metalaştıran bir yapıya sahip hale gelmiştir.

Ticari metalaşan taşınmaz malın farklı kişiler tarafından kısa süreliğine kullanılması tahribini arttırmaktadır. Bakım, onarım ve tamir masrafları da bu duruma bağlı olarak artmaktadır. Bu masraflar her ne kadar artsa da verim neredeyse yüzde yüz olduğundan sistemdeki kar marjı oldukça yüksektir.

4.2. Mülkiyet - Verimlilik İlişkisi Çerçevesinde Erişim Ekonomisi

Literatürde mülkiyet- verimlilik ilişkisini kurabilmek adına mülkiyet yapılarının (özel mülkiyet ve kamu mülkiyeti) kıyaslandığı anlaşılmaktadır. Mülkiyet- verimlilik ilişkisinin analizi ile ilgili çeşitli teorilerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bu teoriler içinde en fazla dikkat çeken ise mülkiyet hakları teorisidir. Bu teoride esas olarak savunulan görüş özelleştirmenin verimliliğidir. Buradaki verim anlayışı işletme performansı olarak nitelendirilebilir. Konumuzdan hareketle özelleştirme kavramının gerekliliği hususunda bir tartışmaya girilmeyecektir. Erişim ekonomisi perspektifinde, mülkiyet yapılarındaki verimlilik boyutu analiz edilmeye çalışılacaktır. Üzerinde duracağımız verimlilik kavramını ise ancak “değer” olarak isimlendirebiliriz. Fakat günümüz erişim ekonomisi modelinde de işletmeler ön planda olduğundan bunun bir kavram karmaşası yaratmayacağı aşikardır.

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" isimli eserinde monarşilerdeki kraliyet arazilerinin satışı ile ilgili düşüncesi mülkiyet hakları teorisinin temelini oluşturmaktadır. Buna göre kraliyete ait olan arazilerde ürün elde etme maliyeti o kadar yüksektir ki verim neredeyse yoktur. Bu durumda kraliyet mülkiyetinde bulunmalarının da bir anlamı kalmamıştır. Bu araziler özel mülkiyete ait olsa alınacak verimin üst seviyede olacağı ileri sürülmüştür. Buradan hareketle özelleştirmenin savunulduğu ve kamu mülkiyetinin özel mülkiyetten daha verimsiz olduğu anlaşılmaktadır (Dura, 2006).

Mülkiyet hakları teorisi Armen Alchian, Harold Demsetz ve Ronald Coase tarafından geliştirilmiştir. Bu teoride mülkiyet yapıları kamu mülkiyeti ve özel mülkiyet olarak iki grupta incelenmiştir. Mülkiyet yapılarının sağladığı haklar ve verimlilik oranı üzerinde durulmuştur. Nihayetinde kamu ve özel mülkiyetin birbirlerinden farklı niteliklere sahip oldukları ve bu yapısal özellikleri nedeniyle, özel mülkiyetin kamu mülkiyetinden daha etkin olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca özel mülkiyet hakları sisteminin sınırlarını kesinleştirmeye çalışmışlardır (Dura, 2006).

Kamu mülkiyetinde bulunan bir taşınmazdan erişim ekonomisi vasıtasıyla dahi verim almak mümkün değildir. Buna karşın özel mülkiyet sahip olduğu kaynak kullanımı ve devri konusundaki esneklik sayesinde erişim ekonomisi için daha uygun bir karaktere sahiptir. Özel mülkiyete tabi bir taşınmazdan erişim ekonomisi vasıtasıyla alınan verim yüzde yüzün bile üzerindedir. Bahsi geçen verim esaslı noktada değer kavramıdır. Erişim ekonomisine göre para hususu gözetmeksizin bir şey ne kadar paylaşılabildiğine göre değer arz eder ve o kadar verimlidir.

Erişim ekonomisinin yarattığı değer kavramı yadsınamaz bir gerçektir. İş modelleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, kullanıcılarına değer yaratan bazı ekonomik etkilerden de söz edilmelidir. Bunlar tüketimde genişleme, verimlilik kazançları, girişimcilik ve yenilik, sosyal etkileşim, sürdürülebilirlik, görünmez işin ortaya çıkması ve varlık pazarında değişimler başlıkları altında sıralanabilir (Kacar & Yakın, 2018). Tüketimde genişleme, yeni tüketim çeşitlerinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bir yere seyahat için giden kişinin bir otelde konaklamak yerine çevrimiçi ortamlar aracılığıyla bir evde konaklamayı tercih etmesi örnek olarak verilebilir. Sistemin dayattığı ve kişiye tercih yapma imkanı sunmayan bir ortam yerine, dayatılmamış bir seçim imkanı sunulması ile değer yaratılmış olur.

Verimlilik kazançları hususunda Airbnb’ de ev sahipliği yapanlar örnek verilebilir. Elinde verimlilik potansiyeli taşıyan maldan nasıl yararlanacağını bilmeyen kişiler için bir değer yaratılmış olur. Kişi gayrimenkulünü Airbnb aracılığıyla erişim platformuna sunar ve tabiri caizse arkasına yaslanır. Bu maldan klasik metotta yüz verim elde edecekken çevrimiçi platformlar aracılığıyla bin verim elde etmiş olur.

Her girişimcinin gayesi yenilikleri önceden fark edip ona göre adım atmaktır. Erişim ekonomisinin sağladığı faydayı önceden fark ederek sisteme entegre olan şirketlerin bugün ki sermayeleri ortadadır. Girişimcilik alanındaki yeni trendin erişim ekonomisine yatırım yapmak olduğu gün gibi ortadadır. Erişim ekonomisi girişimciler için değer yaratan bir iş alanı haline gelmiştir.

Böckmann’ a göre erişim ekonomisi aracılığıyla gayrimenkul ve arabalarını erişime açan kişilerin yaptıkları bu hareketin ardında sosyalleşme ve kültürel etkileşimde bulunma isteğinin de varlığıdır. Ayrıca bu etkileşim sistemin sürdürülebilirliğine de katkı sağlamaktadır.

Erişim ekonomisinin sürdürülebilirliğe olan katkısını ve döngüsel ekonomideki yerini daha önce aktarmıştık. Kanımızca erişim ekonomisinin yarattığı en büyük değer budur. Gereksiz üretime engel olması, çevre kirliliğini azaltması, insanları aşırı tüketimden uzak tutuyor olması yarattığı değerlere örnek olarak verilebilir.

Erişim ekonomisi kişilerin tüketim davranışlarına etki etmektedir. Bu etkinin iki rolü vardır. İlk rolde, kişiye o kadar fazla konaklama imkanı sunulmuştur ki gayrimenkul satın alma ihtiyacı duymamaktadır. İkinci rolde ise masraflarını karşılayamayacağından gayrimenkul satın alma düşüncesine sahip olmayan kişiler için bir fırsat doğurmuştur. Erişim ekonomisi aracılığıyla gayrimenkulden elde edilecek verim o kadar yüksektir ki masrafların karşılanabileceği düşünülerek satın alınmaktadır.

Bir araştırmaya göre değer kavramı pazarlama yönetimi çerçevesinde de anlamlar taşımaktadır (Kacar & Yakın, 2018). Burada önemli olan nokta erişim ekonomisinin özel mülkiyet gerektirdiği hususudur. Erişim ekonomisi mantalitesiyle hareket eden çevrimiçi platformlar, sahibi ister şirket ister şahıs olsun özel mülkiyete tabi taşınmazları bünyesinde bulundurmak zorundadır. Bunun sebebi özel mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı maldan yararlanma haklarıdır.

Mülkiyet hakları teorisinde özel mülkiyetin kamu mülkiyetine kıyasla daha etkin olduğu savunulmuştur. Erişim ekonomisinin de bu teoriye entegre edilmesi ile özel mülkiyet çok daha etkin bir hale gelmektedir. Erişim ekonomisi aracılığıyla taşınmazlar özelindeki verimlilik en üst seviyelere çıkmakta ve malikine çok daha iyi bir gelir sunmaktadır. Verimlilik “paylaştıkça” artar.

4.3. Türk Hukuku’ndaki Taşınmaz Paylaşım Modelleri, Türkiye de Paylaşım Ekonomisi Uygulamaları Ve Dünya Örnekleriyle Karşılaştırılması

Taşınmaz paylaşımı, taşınmaz mülkiyetinin aynı anda birden fazla kişiye ait olması durumu değildir. Mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı tasarrufta bulunma yetkisi dışındaki, kullanma ve yararlanma yetkilerinin üçüncü kişilere kullandırılmasıdır. Türk hukukunda bu husus irtifak hakları olarak anılmaktadır. Bazıları hak sahibine sadece kullanma yetkisi, bazıları sadece yararlanma yetkisi tanırken, bazıları kullanma ve yararlanma yetkilerinin ikisini de tanımaktadır.

İrtifak hakları çalışmanın birinci bölümünde ele alınmıştır. Bunun sebebi erişim ekonomisiyle olan benzerliğidir. Erişim ekonomisinin, Türk hukukunda ki irtifak haklarına olan benzerliği taşınmazın kullanma ve yararlanma yetkilerinin üçüncü kişilerin kullanımına sunulmasıdır. Her iki tarafında aynı temele sahip olduğunu, aynı gaye ve çalışma prensibiyle hareket ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Kanımızca paylaşım ekonomisiyle taşınmazlardan maliki dışında başkalarının yararlanması, kanunun “diğer irtifak hakları” başlığı altında belirtilen kriterlere uygun olduğu söylenebilir. Buna rağmen erişim ekonomisi vasıtasıyla kullandırılan taşınmazların, irtifak haklarının tümüyle aynı kefeye konulması pek mümkün değildir.

İntifa hakkını ele alacak olursak, taşınmaz üzerinde sahibine mülkiyet hakkından sonra en geniş yetkileri tanıyan haktır. Üst hakkı üçüncü kişi lehine arazinin altında veya üstünde yapı yapmak veya mevcut bir yapıyı muhafaza etmek yetkilerini veren bir irtifak hakkıdır. Erişim ekonomisi açısından bakıldığında bu haklarla örtüşen bir “paylaşım” metodunun şimdilik bulunmadığı söylenebilir. Fakat genel manada çalışma prensiplerinin aynı olduğu inkar edilemez.

Çalışma mantaliteleri aynı olmasına rağmen, erişim ekonomisinin taşınmazlar özelinde genellikle kısa süreli kiralama şeklinde uygulanması dikkat çekicidir. Örneğin sükna hakkı sahibine, uzun bir süre binadan veya onun bir bölümünden konut olarak yararlanma yetkisi verir. Uzun süreden kasıt 1 yıl ve üzeridir. Erişim ekonomisi vasıtasıyla konuttan yararlanacak olan kişi ise bunu kısa bir süreliğine yapmaktadır. Erişim ekonomisinde verimliliğin bu kadar yüksek olmasının temeli taşınmaz üzerinde kısa süreli yetki tanınmasıdır.

Türk kültüründe yeri olan icar yani tarla kira sözleşmesi dahi erişim ekonomisiyle aynı mantıktadır. Tarlanın üreticiye belli bir süre verilerek, üzerinde üretim yapılmasını sağlayan bir sistemdir. Hem üretici hem de tarla sahibi kazançlı çıkmaktadır. Ayrıca kullanılmayan kapasite ekonomiye kazandırılmış olur. Bu husus kullanılmayan eşyaların, araçların, evlerin ve odaların erişim ekonomisi vasıtasıyla kullandırılarak verim elde edecek hale getirilmesi ile aynıdır. Erişim ekonomisinin ilk ortaya çıkış sebebi kullanılmayan kapasiteden elde edilecek olan verimdir. Erişim ekonomisi tanımlanırken, “kullanılmayan kapasitenin etkin hale getirilmesi” hususu tüm araştırmacılar tarafından altı defalarca çizilmiştir.

İrtifak haklarının ve Türk hukukunda önem arz eden taşınmaz üzerindeki kullanma ve yararlanma yetkilerini üçüncü kişilere kullandırmaya yönelik tüm sözleşmelerin, erişim ekonomisinden ayrıldığı başka bir nokta tapuya tescildir. Hak kaybının önlenmesi ve güven ortamının oluşması maksadı ile bunların tapuya tescili şarttır. Taşınmaz üzerindeki kullanma ve yararlanma yetkileri erişim ekonomisi vasıtasıyla kullandırılıyor ise, buradaki sorumluluk aracı web sitesindedir. Oluşacak olan zararlardan ve hak kayıplarından erişim (paylaşım) platformları sorumludur. Tapu sicilinin tutulması devletin sorumluluğundadır. Bu durum güven ortamını sağlamaktadır.

Erişim ekonomisi, “platform ekonomisi” niteliği ile klasik metottaki uygulamalardan sert bir şekilde ayrılmaktadır. Günümüz Türk hukukunun tanıdığı “taşınmaz paylaşım” modellerinden ayrıldığı bu esaslı çizgi web sitelerinin aracılığıdır. Kanımızca, Türkiye’de erişim ekonomisinin taşınmazlar özelinde popüler hale gelememesinin sebebi de buna bağlı olarak güven ortamının henüz oluşmamasıdır. Kullanılan klasik metotların güvenilirliği neticesinde erişim ekonomisinin ismi dahi anılmamaktadır. Özellikle Türk insanı güvenmediği bir sisteme entegre olmak

istememez. Erişim ekonomisine yönelik hukuki düzenlemeler hayata geçirilerek güven ortamı sağlanabilir. Esasen erişim ekonomisi ile bir taşınmazın “paylaşılması” kişilerin anlaşmasının yanı sıra sözleşme gerektirmelidir. Bu sözleşme söz bahis “paylaşım platformları” üzerinden yapılmalı ve hukuken önem arz eden bir hale taşınmalıdır. Böylelikle paylaşım platformunun üzerinden de yk kaldırılmış olacaktır. Bu şekilde “paylaşım” p2p veya firmadan kişiye şeklinde de olsa hukuken önem arz eden bir hale bürünerek, popülerleşmesi sağlanabilir.

Türkiye temelini paylaşım kültüründen alan bir toplum yapısına sahiptir. Buna rağmen paylaşım platformlarının başarısız olduğunu görmekteyiz. Bu başarısızlığın en önemli nedeni kritik kütlenin aşılamamasıdır. Başka bir deyişle platformların yeterli kullanıcı sayısına ulaşamadığı sylenabilir. Hukuki eksiklik, eşya transferi, geri iade kanallarındaki belirsizlik, güvenlik problemi bu durumun başlıca nedenleri olarak sayılabilir (Kaygısız, 2016). Paylaşım platformları ancak katılımcılarıyla ayakta durmaktadır. Yeterli sayıda kullanıcıya ulaşılamaması beraberinde, ürün çeşitliliğinin ve tercih edilme oranının azalması sonuçlarını getirmektedir.

Anlaşılacağı zere Türk hukundaki klasik “taşınmaz paylaşım” metotları ile erişim ekonomisini birbirinden ayıran önemli bir fark kullanıcı sayısı hususudur. Klasik metotta bu hak ve yetkiler kanunen tanınmış olup kullanıcı sayısı ile ilgilenmez. Erişim ekonomisi ise kullanıcı sayısına bağımlı olarak devamlılık arz etmektedir. Türkiye’de yerel paylaşım platformlarının kısa bir süre sonra faaliyetlerini durduğunu, ara verdiğini ya da sahip ve isim değişikliğine gittiğini görmekteyiz. Bunun nedeni olarak kullanıcıların genellikle küresel uygulamalar kullandığı gösterilebilir. Küresel uygulamaların, daha geniş kitleye hitap etmesi sebebiyle tercih edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Daha çok kullanıcı demek, ürün yelpazesinin daha geniş olması ve daha fazla tercih edilme oranına sahip olunması anlamlarına gelmektedir. Bir paylaşım platformu önceki periyotta ne kadar çok kullanılmışsa ileriki süreçte de artarak devam etmektedir. Bundan sebep yerli erişim platformları kullanıcı sayısının az olmasından kaynaklı iş göremez hale gelmektedir.

nceki periyotta daha çok tercih edilen platformların geri bildirim, kullanıcı güvenliği ve mahremiyet kriterlerini karşıladığını söylemek yerinde olacaktır. Örneğin Airbnb bu  kritere de olumlu yönde cevap vermekte ve Türkiye dahil dünya üzerinde en büyük kitleye sahip erişim platformudur. Bunun bir tesadüf

olduğunu söylemek mümkün değildir. Geri bildirim sayesinde platform kullanıcıları daha önceki kullanıcıların tecrübelerinden yararlanmaktadır. Kullanıcı güvenliği hususu özellikle maddi açıdandır. Airbnb üzerinden kısa süreliğine kiralanan bir ev için yapılacak olan ödeme bu web sitesine yapılmaktadır. Böylece kişisel güven mekanizması ortadan kalkmış olur. Ayrıca girilen kişisel veriler sitede saklı kalmaktadır ve bu da mahremiyeti sağlamaktadır. Yerli bir çok platform özellikle bu prensiplere sahip olmadığından tercih edilmemiş ve gerekli kullanıcı sayısına erişemediğinden yok olmuştur.

Araştırmamız gereği taşınmaz malların “paylaşımı” üzerine olan erişim platformları incelenmiş olup günümüzde bu alanda çalışması olan yerel bir erişim platformuna ulaşamamıştır. Farklı web siteleri incelenmiş ve bunların tam manasıyla bir erişim platformu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bir araştırmaya göre geçmiş dönemde Hemenkiralık ve Evimitut isimli erişim platformlarının girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu platformlar da sadece girişimle sabit kalmış olup günümüzde faaliyet göstermemektedir.

Yapılan bu araştırmaya göre Hemenkiralık uygulaması Airbnb platformu ile kıyaslanmıştır. Her iki uygulamada kullanıcılara konutlarını geçici olarak kiralama fırsatı sunmaktadır. Mülkiyet yapılarına göre kıyaslandığında her iki uygulamada mülkiyet üzerinden erişimi, kiralama biçiminde sunmaktadır. Ayrıldıkları nokta Airbnb kullanıcı güvenliği ve mahremiyet sağlarken, Hemenkiralık uygulaması bu kriterlere sahip değildir. Ayrıca Hemenkiralık uygulamasının kar maksatlı emlakçılar tarafından kullanıldığı belirtilmiştir (Kaygısız, 2016).

Paylaşım platformları özelinde herhangi bir hukuki düzenleme olmadığından, bu platformların güven ortamı sağlaması gerektiği aşıkardır. Airbnb güvenliğiniz, önceliğimizdir sloganı ile hareket etmektedir. Airbnb platformunda ev sahipliği yapan ve bu evleri kısa süreli kiralayan kullanıcılar güven konusunda bir problem yaşamamalarından sebep, platformu aktif olarak kullanmaya devam etmektedirler. Türkiye paylaşım kültürüne sahip olan bir toplum yapısına sahip olduğundan bu platformların en yoğun kullanılacağı ülkelerden biridir. Gerekli güven mekanizmasının daha iyi işletileceği yerli platformlara yönelik girişimler teşvik edilmelidir. Ülke çapında kullandırılmaları için erişim ekonomisine geçiş stratejileri değerlendirilebilir. Kanımızca bu noktada uygulanması gereken en önemli strateji

siyasi özendirmedir. Devlet, yerel erişim ekonomisi platformlarının etkin hale gelebilmesi için girişimcilere destek vermeli ve bir teşvik programı oluşturmalıdır.

Erişim platformlarının taşınmazlar özelinde dar bir alanda kullanıldığı dikkat çekmektedir. Konutların ve odaların kısa süreli kiralanması şeklinde hayat bulan uygulamalar perspektifini genişletmelidir. Alanı taşınmaz özelinde bu kadar sınırlı olmasına rağmen verimin en üst seviyelere ulaştığı gerçeği, daha geniş perspektifte ülke ekonomisine can suyu olacak yenilikler katma ihtimaline sahiptir.

5. SONUÇ

Mülkiyet ve paylaşım insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır. Paylaşım ekonomisi ve mülkiyet hakkı özleri itibariyle iki güdüdür. Paylaşım ekonomisi özünde paylaşmayı, ortaklaşa kullanmayı barındırmaktadır. Mülkiyet ise öz haliyle karşımıza aidiyetlik olarak çıkmaktadır. Tarihsel süreç değerlendirildiğinde mülkiyetin her dönem paylaşım ve ortaklaşa kullanıma açık olduğu anlaşılmaktadır. Kapitalizmin etkisiyle kar maksatlı eşya paylaşımı fikri, paylaşım ekonomisini bulunduğu konuma taşımaktadır. Önceleri kar amacı gütmenin önemli olmadığı paylaşım ekonomisinde, şirketlerin ve girişimcilerin bu alana yatırım yapmaları neticesi, ilgi odağı haline gelmiş bir sistem oluşmuştur. Bu çalışma, yalnızca taşınmaz paylaşımına odaklanmış ve taşınmaz paylaşım modelinin bir mülkiyet paylaşımını ifade edip etmemesi üzerine tasarlanmıştır.

Buna göre, paylaşım ekonomisi vasıtasıyla yapılan taşınmaz paylaşımının mülkiyet paylaşımı olarak nitelendirilmesinin yanlış olduğu sonucuna erişilmiştir. Eğer ki bu ifade şekli doğru ise Türk Hukuku'nda ki irtifak hakları ve kiralama sözleşmelerinin de mülkiyet paylaşımı olarak nitelendirilmesini gerektirir. Bunun sebebi ise irtifak hakları ve kiralama sözleşmelerinin, paylaşım ekonomisi ile aynı prensiple çalışmasıdır. Her iki tarafta taşınmazı kullanma ve taşınmazdan yararlanma haklarının mülk sahibi dışındaki başka kişilerce, belli sürelerle sınırlı olarak kullanılmasını ifade etmektedir. Buna ilave olarak paylaşım, özü itibariyle kar gütmeyi hedeflemeyen bir kavramdır. Bir paylaşım hareketinden bahsediliyorsa para, kar, rant gibi kavramlardan bahsedilmemesi gerekir.

Bir web sitesi vasıtasıyla başka kişilerin kullanımına, bir bedel karşılığı ve belirli zaman sınırıyla sunulan taşınmazlar için “paylaşım” kavramından bahsedilmesi yanlış olacaktır. Paylaşım ekonomisi uygulamada, web sitelerinde kar maksatlı paylaşım açılmış olan taşınmazlara, aynı web site üzerindeki kullanıcılar tarafından erişim sağlanarak, kısa süreli kiralanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca tüm sorumluluğu kabul eden bir web sitesi yani bir paylaşım platformundan bahsedilmesi gerekir. Tüm bunlardan hareketle genel çerçevede, “paylaşım ekonomisi” ifadesinin yerine “erişim ekonomisi” veya “platform ekonomisi” ifadelerinin kullanımı yerinde olacaktır. Böylelikle “mülkiyet paylaşımı” ifadesi de “paylaşım ekonomisi” ifadesi gibi kullanımı doğru olmayan bir ifade şeklidir.

Mülkiyet paylaşımı olarak atfedilen durum, esasında taşınmazın bir erişim platformu vasıtasıyla kısa süreli kiraya sunulması ve kısa süreli kiralanmasıdır. Esaslı noktada mülkiyet hakkının sahibine tanıdığı kullanma ve yararlanma haklarına kısa süreliğine ve bir bedel karşılığı sahip olunmasıdır. Bu özelliği ile irtifak haklarıyla benzerlik göstermektedir.

Erişim ekonomisi süreklilik arz eden, kaynak döngüsünü yavaşlatan, kaynakların ve enerjinin en verimli şekilde kullanıldığı ve alınan verimin çok yüksek olduğu bir modeldir. İleri boyutta tüm dünya ülkelerinde, taşınmaz mallar üzerinde aktif olarak kullanıma uygun, sürdürülebilirliği ve güvenilirliği hedefleyen ekonomik bir modeldir.

Erişim ekonomisi taşınmazlar özelinde, özel mülkiyete tabi taşınmazlar için elverişlidir. Özel mülkiyet, kamu mülkiyetiyle kıyaslandığında kaynak kullanımı ve devir konularındaki esnekliği sayesinde erişim ekonomisi için çok daha uygundur. Kamu mülkiyetinde olan bir taşınmazdan erişim ekonomisi vasıtasıyla dahi verim almak güçtür. Erişim ekonomisinin gerek döngüsel ekonomiye olan katkısıyla, gerek insanların kısa süreli ihtiyaçlarına hızlı cevap verebilir niteliğiyle verimlilik oranı çok yüksektir. İnsanlar tarafından keşfedilmeye devam ettikçe de verimlilik gitgide artacaktır. Erişim ekonomisinin potansiyeli de işte bu verimlilik oranıdır.

Erişim ekonomisi günümüzde yalnızca (taşınmazlar özelinde) konaklama imkanı sunmaktadır. Özellikle yabancı ülkelere bakıldığında konutların kısa süreli kiralanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Oysa ki gelecekte geniş perspektifte düşünülecek olursa tüm taşınmazlar için uygulanarak farklı ihtiyaçlara cevap verebilecek bir niteliğe sahip hale getirilebilir. Anlatılmak istenen tüm gayrimenkuller için uygulama alanı bulabileceğidir. Örneğin üretim yapmak isteyen çiftçinin tarlalara erişebileceği bir platform oluşturulabilir. Buna karşılık devlet bünyesinde ki kullanılmayan fakat tarıma elverişli araziler de ekonomiye bu şekilde kazandırılabilir.

Türkiye paylaşım kültürüne sahip bir ülke olmasına rağmen, paylaşım ekonomisinin az kullanıldığı ülkelerdendir. Bunun sebebi ise hukuki mecra, bu web sitelerine karşı bir koruma olmamasıdır. Esasında web sitesine girerek kısa süreli bir konut kiralanması sözleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Fakat bu web siteleri vasıtasıyla

yapılan kısa süreli kiralamaların bir sözleşme oluşturmadığı da açıktır. Sistemin eksik yönlerinden olan bu husus güven mekanizması oluşmasını engellemektedir.

Sonuç olarak; erişim ekonomisi ve mülkiyet kavramı birbirinden ayrılamaz bir bütünü oluşturmaktadır. Gelecekte yalnızca konaklama ihtiyacına değil, taşınmaza ihtiyaç duyulan her alan için kullanılmaya elverişli hale getirilmeye açıktır. Bu durum verimlilik potansiyelinin artarak devam edeceğini ifade etmektedir. Bu sisteme yönelik hukuki düzenlemelerin yapılması, siyasi özendirme ve reklamcılık faaliyetlerinin iyi yönetilmesi halinde, güven mekanizması da sağlanmış olacaktır. Girişimcilerin bu alana yönlendirilmesi için bazı teşvik programlarının devreye girmesiyle yeni bir iş kolunun doğacağı şüphesizdir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, C. (2013). Enformasyon toplumu bağlamında Türkiye. *Selçuk İletişim*, 4(4), 181-193.
- Bardhi, F., and Eckhardt, G. M. (2012). Access-based consumption: The case of car sharing. *Journal of Consumer Research*, 39(4), 881-898.
- Bardhi, F., and Eckhardt, G. M. (2015). <https://hbr.Org/2015/01/The-Sharing-Economy-İsnt-About-Sharing-At-All> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).
- Baudrillard, J. (2015). *Tüketim toplumu: Söylenceleri/yapıları* (7. Basım). (Çev. A. Şenel). Ankara: Ayrıntı Yayınları,
- Belk, R. (2009). Sharing. *Journal of Consumer Research*, 36(5), 715-734.
- Bell, D. (1976). Welcome to the post industrial society, *Physics Today*, 29(2), 46-49.
- Benkler, Y. (2004). Sharing nicely: On shareable goods and the emergence of sharing as a modality of economic production. *Yale Law Journal*, 114(1), 273-358.
- Botsman, R., ve Rogers, R. (2010). *Benim olan senin: İşbirliğinin yükselişi tüketim*. Newyork: Harper İşletmeleri.
- Bozkurt, A. (2014). Ağ toplumu ve bilgi. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 28(4), 510-52.
- Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşme: Kavram, gelişme ve yaklaşımlar, Küreselleşmenin insani yüzü*. İstanbul: Alfa Yayınları, 29.
- Brachya, V., and Collins, L. (2016). *The sharing economy and sustainability*. Bonn: Urban Sustainability Project.
- Bruno, B., and Faggini, M. (2017). Sharing economy: For an economic taxonomy. *International Journal of Economics and Finance*, 9(6), 174-178.
- Bruns, A. (2007). *Yaratıcılık ve biliş üzerine*. 6. ACM SIGCHI Konferansı Tutanakları, 99-106.
- Castells, M. (2008). Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. *Ağ toplumunun yükselişi*. (Çev. E. Kılıç). (1. Cilt). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Challaye, F. (1994). *Mülkiyetin tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cohen, B., and Kietzmann, J. (2014). Ride on! Mobility business models for the sharing economy. *Organization & Environment*, 27(3), 279-296
- Çelik Varol, M., ve Varol, E. (2020). Postmodern tüketime postmodern bir yanıt: Paylaşım ekonomisi. *Asya Studies*, 4(12), 128-141.
- Dølvik, J. E., and Jesnes, K. (2018). *Nordic labour markets and the sharing economy: Report from a pilot project*. Openhagen: Nordic Council of Ministers.
- Drucker, F. P. (1993). *Kapitalist ötesi toplum* (Çev. B. Çorakçı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Dura, C.Y. (2006). Mülkiyet-verimlilik ilişkisi: Mülkiyet hakları teorisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13(2), 225-236.
- Elçin, B. (2012). *Küreselleşmenin tarihçesi*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Ernst and Young (2015). *The rise of sharing economy: The Indian Landscape*. Hindistan: Paylaşım Ekonomisi Raporu.
- Gansky, L. (2010). *The mesh: Why the future of business is sharing*. Londra: Penguin. Books.

- Geray, H. (1994). *Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal bir yaklaşım*. Ankara: Kılıçaslan Matbaası.
- Giddens, A. (1990). *The Consequence of modernity*. Cambridge, MA: Stanford University Press.
- Göker, A. (2014). Bilim ve teknoloji politikalarına giriş için 'enformasyon toplumu' üzerine kavramsal bir yaklaşım denemesi. *Mülkiye Dergisi*, 25(230), 27-66.
- Günel, M. (2006). Moderninden postmoderne ekonomik dönüşüm ve Türkiye. *2023 Aylık Dergi*, 5(60).
- Harari, Y. N. (2019). *Hayvanlardan tanrılara sapiens*. İstanbul: Kolektif Kitap Yay.
- Headrick, R. D. (2002). *Enformasyon çağı* (Çev. Z. Kılıç). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İnce, Ş. (2014). *Toplumsal ve kültürel dönüşümlerin gündelik hayata yansımaları: 2000'lerde Türkiye'nin mutfağı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaban Kadioğlu, Z. (2014). *Tüketim iletişimi: süreçler, algılar ve tüketici*. İstanbul: Pales Yayınları, 1(1).
- Kacar, İ. A. (2018). Toplulukların gücü: Paylaşımçı markalar. C. Ay vd., (Ed.) *Paylaşım Ekonomisi: A'dan Z'ye Tüm Boyutlarıyla*. Ankara: Akademisyen Yayınevi, 35-59.
- Kapan, K. ve Üncel, R. (2020). Gelişen web teknolojilerinin (Web 1.0- Web 2.0- Web 3.0) Türkiye turizmine etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 276-289.
- Kaygısız, E. G., ve Demirtaş, I. (2016). Paylaşım ekonomisi: Dünya ve Türkiye örneklerinin karşılaştırılması. *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (ICOME Özel Sayı), 568-581.
- Kiracı, H., ve Kayabaşı, A. (2017). Yeni nesil bir ekonomik sistemin ülkemizdeki potansiyeli: Paylaşım ekonomisindeki iş modeli örneklerinin irdelenmesi, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4, 75-90.
- Koçaçık, F. (2003). Bilgi toplumu ve Türkiye. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 1-10.
- Kurt, S. (2017). Paylaşım ekonomisi kapsamında turizm sisteminin değerlendirilmesi/ The evaluation of tourism system within the scope of the sharing economy. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1, 1-21.
- Lamberton, C. (2015). Collaborative consumption, from theoretical roots to new opportunities. M. Norton vd., (Ed.) *Handbook of Consumer Psychology*. Cambridge University Press, 693-720.
- Lamberton, C. P., and Rose, R. L. (2012). When is ours better than mine? A framework for understanding and altering participation in commercial sharing systems, *Journal Marketing*, 76(7), 109-125.
- Mair, J., and Reischauer, G. (2017). Capturing the dynamics of the sharing economy: institutional research on the plural forms and practices of sharing economy organizations. *Technological Forecasting & Social Change*, 125(1), 11-20.
- Mcluhan, M. (1964). *Understanding media: The extensions of man*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Mcluhan, M. (1999). *Gutenberg galaksisi* (Çev. G. Ç. Güven), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Meder, M. (2001). Bilgi toplumu ve toplumsal değişim. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(9), 72-81.

- Murray, A., Skene, K., and Haynes, K. (2017). The circular economy: An interdisciplinary exploration of the concept and its application in a global context. *Journal of Business Ethics*, 140(3), 369-380.
- Odabaşı, Y. (2006). *Tüketim kültürü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Önder, G. H., Şahin, G. (2021). Atık yönetimi, sera gazı emisyonları ve Türkiye: Avrupa yeşil mutabakatı çerçevesinde bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 112, 194-216.
- Rafaeli, S. (2005). Information sharing online: A research challenge. *International Journal of Knowledge and Learning*, 1(1-2), 62-79.
- Romer, P. (2015). *Talkin' bout a revolution*. <https://paulromer.net/talkin-bout-the-revolution/> (Erişim Tarihi: 10.11.2021).
- Stephany, A. (2015). *The business of sharing: Making it in the new sharing economy*. New York: Palgrave Mcmillan.
- Sundararajan, A. (2016). *Paylaşım ekonomisi*. ABD: MIT Press.
- Talegani, M. (1989). *İslam ve mülkiyet*. İstanbul.
- Toffler, A. (2008). *Üçüncü dalga* (Çev. S. Yeniçeri), İstanbul: Koridor Yayınları.
- Vaughan, R. (2016). Figuring out the sharing economy and its potential. *Info Magazine*, 32-33.
- Veral, S. E. (2021). Döngüsel ekonomi: engeller, stratejiler ve iş modelleri. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi* 8(1), 7-18.
- Walsh, B. (2011). *10 Ideas That Will Change The World Time*. http://Content.Time.Com/Time/Specials/Packages/Article/0,28804,2059521_2059717_209710,00.Html. (Erişim Tarihi:28.10.2021)
- Williams, R. (1974). *Televizyon: Teknoloji ve kültürel biçim*. Londra: Fontana.
- Yakın, V., Kacar, İ. A., ve Ay, C. İ. (2017). Sharing economy: Why the Turkish consumers use airbnb?, *Journal of Marketing and Consumer Behaviour in Emerging Markets*, 2(6), 25-36.
- Yakın, V., ve Kacar, İ. A. (2018). Paylaşım ekonomisi ve değer yaratmak: Kanvas iş modeli örneği. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(3), 724-739.
- Yavuz, Ş. (2013). Türk toplumunun tüketim toplumuna dönüşümünde reklamcılığın rolü. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 36, 220-240.
- Yılmaz, M. (2009). Enformasyon ve bilgi kavramları bağlamında enformasyon yönetimi ve bilgi yönetimi. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 49(1), 95-118.
- Yoneji, M. (1990). *Managing in the information society: Releasing synergy japanese style*. Oxford: Basil Blackwell.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : VARGÜN, Fikri Erdem
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Taşınmaz Geliştirme Anabilim Dalı	Devam Ediyor
Lisans	Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Tapu Kadastro Yüksekokulu	2020
Lise	Tapu Kadastro Anadolu Meslek Lisesi	2016

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2022-devam ediyor	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü	Bilgisayar İşletmeni

Yabancı Dil

İngilizce

İlgi Alanları

Taşınmaz Sözleşmeleri Hukuku- Arazi Yönetimi- İmar Uygulamaları- Gayrimenkul Değerleme- Şehir Ve Bölge Planlama- Akıllı Şehir Planlaması- Gayrimenkul Mevzuatı, Gayrimenkul Ekonomisi.

le.ahbv.edu.tr